

XVIII
amžiaus
studijos

6

LIETUVOS
Didžioji Kunigaikštystė
Personalijos. Idėjos. Refleksijos

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

XVIII
a m ž i a u s
studijos

6

LIETUVOS
Didžioji Kunigaikštystė
Personalijos. Idėjos. Refleksijos

Sudarytoja
RAMUNĖ ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ

Lietuvos istorijos
institutas

Vilnius
2020

XVIII amžiaus studijos | Eighteenth-Century Studies

Recenzuojamas tęstinis mokslo leidinys, leidžiamas nuo 2014 m. | Peer-reviewed journal published since 2014.

Redakcinė kolegija | Editorial Board

Pirmininkė | Editor-in-Chief

Prof. dr. Ramunė ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ

Lietuvos istorijos institutas

Atsakingasis sekretorius | Editorial Secretary

Dr. Adam STANKEVIČ

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Lina BALAIŠYTĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Prof. dr. Richard BUTTERWICK-PAWLIKOWSKI

Europos koledžas Natoline, Londono universiteto koledžas |

College of Europe, Natolin, University College London

Prof. habil. dr. Jolanta GELUMBECKAITĖ

Frankfurto prie Maino Goethe's universitetas | Goethe-Universität Frankfurt am Main

Doc. dr. Liudas GLEMŽA

Vytauto Didžiojo universitetas

Doc. dr. Robertas JURGAITIS

Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademija

Prof. habil. dr. Janina KAMIŃSKA

Varšuvos universitetas, Pedagogikos fakultetas | Uniwersytet Warszawski, Wydział Pedagogiczny

Doc. habil. dr. Ilja LEMEŠKIN

Praho Karolio universitetas, Baltistikos centras | Univerzita Karlova v Praze

Dr. Andrejus MACUKAS | канд. гіст. н. Андрэй МАЦУК

Baltarusijos mokslų akademijos Istorijos institutas |

Інстытут гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі

Prof. habil. dr. Dariusz ROLNIK

Katovicų Silezijos universitetas | Uniwersytet Śląski w Katowicach

Dr. Gintautas SLIESORIŪNAS

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Asta VAŠKELIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Prof. habil. dr. Andrzej B. ZAKRZEWSKI

Varšuvos universitetas, Teisės istorijos institutas | Uniwersytet Warszawski, Wydział Prawa i Administracji

Svetainė internete | Website <http://www.istorija.lt/journals/xviii-amziaus-studijos/>

Redakcinės kolegijos adresas | Contact address

Lietuvos istorijos institutas

Kražių g. 5, 01108 Vilnius, Lietuva

El. paštas smigelskyte.stukiene@gmail.com

Knygos leidybą pagal „Valstybinę lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programą“

finansavo Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. S-LIP-19-76)

Sponsored by the Research Council of Lithuania

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės

Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

© Sudarymas, Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, 2019

© Straipsnių autoriai, 2019

© Lietuvos istorijos institutas, 2019

ISBN 978-609-8183-73-3

ISSN 2351-6968

TURINYS

Pratarmė / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* . . . 8
Foreword / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* . . . 12

PERSONALIJS

Jolita Sarcevičienė

„Ieškau jūsų mylistos pono po visas keturias pasaulio šalis...“ Antano Kazimiero Sapiegos laišakai Merkinės administratoriui Vaitiekui Kuževskiui . . . 18
“I am Looking for your Grace in all Four Corners of the World...” Letters of Antoni Kazimierz Sapieha to Administrator of Merkinė Wojciech Kurzewski. *Summary* . . . 43

Bernadetta Manyś

Samotna w miłości? Autokreacja epistolograficzna Anny z Mycielskich Radziwiłłowej . . . 44
Meilės vienišė? Epistolografinis Onos Mycielskytės-Radvilienės sąjūvaizdžio kūrimas. *Santrauka* . . . 56

Андрей Мацук

Деятельность Леона Казимира Шемета в общественно-политической жизни Великого княжества Литовского в первой трети XVIII в. . . . 57
Leonas Kazimieras Šemeta Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės visuomeniniame-politiniame gyvenime XVIII a. pirmaisiais dešimtmečiais. *Santrauka* . . . 70

Tomasz Ciesielski

Dwa poselstwa oboźnego litewskiego Ignacego Ogińskiego na dwór petersburski. Rola Litwinów w kontaktach dyplomatycznych z Rosją w latach 1711–1763 . . . 71
Dvi Lietuvos stovyklininko Ignato Oginskio pasiuntinybės į Sankt Peterburgą: lietuvių vaidmuo diplomatinuose santykiuose su Rusija 1711–1763 metais. *Santrauka* . . . 104

Dariusz Rolnik

Tropem politycznym i ideologicznym podróży petersburskiej Adama Chmary ostatniego wojewody mińskiego (1793) . . . 106
Politiniai ir ideologiniai paskutiniojo Minsko vaivados Adomo Chmaros kelionės į Sankt Peterburgą pėdsakais (1793 m.). *Santrauka* . . . 116

Aldona Prašmantaitė

Pranciškaus Ksavero Mykolo Bohušo SJ bažnytinės karjeros bruožai . . . 117
Strokes from the Career of Franciszek Ksawery Michał Bohusz. *Summary* . . . 135

IDĖJOS, SIMBOLIAI, PRAKTIKA

Vilius Mačkinis

Prigimtinės tvarkos idėja kaip Mykolo Pranciškaus Karpavičiaus politinio mąstymo pagrindas . . . 138

Idea of Natural Order as a Basis for Political Thinking in the Sermons of Mykolas Pranciškus Karpavičius. *Summary* . . . 168

Magdalena Górska

Emblematyka w Rzeczypospolitej epoki Oświecenia – metamorfozy tradycji symbolicznej . . . 170

Abiejų Tautų Respublikos emblematika Apšvietos epochoje – simbolikos tradicijos metamorfozės. *Santrauka* . . . 189

Stanisław Witecki

Józef Kazimierz Kossakowski and the Everyday Life of Priests in the Polish-Lithuanian Commonwealth in the Period of Enlightenment . . . 190

Juozapas Kazimieras Kosakovskis ir kasdienis dvasininkų gyvenimas Apšvietos epochos Abiejų Tautų Respublikoje. *Santrauka* . . . 204

Adam Stankevič

Viešųjų bausmių taikymas Kauno pilies teisme XVIII a. antrojoje pusėje ir jų vykdymas . . . 205

Assignment and Administration of Public Punishments by Kaunas Castle Court in the Late Eighteenth Century. *Summary* . . . 227

REFLEKSIJOS

Darius Baronas

Didžiųjų istorijos įvykių atspindžiai Mažesniųjų brolių konventualų memoriale: XVIII–XIX a. pradžia . . . 230

Great Events as Reflected in the Memorial Book of Friars Minor Conventual: Eighteenth to Early Nineteenth Century. *Summary* . . . 249

Aleksandra Skrzypietz

Sapiehowie i ich związki z Karolem XII – refleksja rodu nad wydarzeniami z przełomu wieków . . . 250

Sapiegos ir jų ryšiai su Karoliu XII – amžių sąvartos įvykių refleksijos. *Santrauka* . . . 268

Ramunė Šmigelskytė-Stukienė

Politinės ir geopolitinės Augustino Midletono refleksijos (1790–1792) . . . 269

Political and Geopolitical Reflections by Augustyn Middleton (1790–1792). *Summary* . . . 293

Lina Balaišytė

Vincentas Ignacas Marevičius apie save ir Tėvynę: XVIII a. pabaigos literato (savi)refleksijos . . . 294

Wincenty Ignacy Marewicz about Himself and the Homeland: (Self) Reflections of the Late Eighteenth-Century Writer. *Summary* . . . 322

Rūta Janonienė

Apie oberbombardyro Vaitiekaus Ivaškevičiaus 1791 m. Vilniaus piešinį . . . 323

About the 1791 Picture of Vilnius by Oberbombardier Wojciech Iwaszkiewicz. *Summary* . . . 334

Domininkas Burba

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gyventojų refleksijos apie politines permainas 1794 m. pabaigoje – 1795 m. privačios korespondencijos duomenimis . . . 335

Reflections of Inhabitants of the Grand Duchy of Lithuania on Political Changes at the End of 1794 to 1795 according to the Data of Private Correspondence. *Summary* . . . 357

RECENZIJOS IR ANOTACIJOS

Zigmantas Kiaupa. *Lietuvos istorija*, t. VII, d. 2: *Trumpasis XVIII amžius (1733–1795 m.)*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2018. – 724 p. ISBN 978-609-8183-53-5 / *Robertas Jurgaitis* . . . 360

Remigijus Civinskas, Liudas Glemža. *Kauno miestiečių elito kaita 1764–1831 metais*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2019. – 312 p.

ISBN 978-609-467-376-49 (spausdintas), ISBN 978-609-467-375-7 (internetinis) / *Virgilijus Pugačiauskas* . . . 364

Iliustracijų sąrašas . . . 366

Asmenvardžių rodyklė . . . 368

Vietovardžių rodyklė . . . 386

VIEŠŪJŲ BAUSMIŲ TAIKYMAS KAUNO PILIES TEISME XVIII A. ANTROJOJE PUSĖJE IR JŲ VYKDYMAS

ADAM STANKEVIČ

Lietuvos istorijos institutas

Anotacija. Straipsnyje analizuojama viešųjų bausmių taikymo Kauno pilies teisme ir jų vykdymo problema XVIII a. antrojoje pusėje. Nustatyta, kad nagrinėjamu metu buvo skiriamos mirties, kūno (plakimo ir ženklavimo), laisvės atėmimo, pašalinimo iš pareigų ir išvartymo iš miesto bausmės. Detaliai aptariami šių bausmių taikymo atvejai ir atlikimo praktika (teigiama, jog nebuvo atliekamos tik vadinamosios kalėjimo bokšte bausmės). Nuo 1782 m. teismas kai kuriais atvejais (bylose dėl vagysčių, plėšimo ir nužudymo) vietoj įprastai už šiuos nusikaltimus numatytos mirties bausmės pradėjo skirti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisėje neegzistavusias laisvės atėmimo (terminuoto arba neterminuoto) bausmes, kurios turėjo būti atliekamos Podolės Kamenece buvusiam kalėjime.

Reikšminiai žodžiai: Kauno pilies teismas, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės baudžiamoji teisė, viešosios bausmės.

Įvadas

Ankstyvųjų Naujųjų laikų Europos valstybėse stiprėjant centrinei valdžiai galutinai įsitvirtino principas nusikaltimus laikyti nebe privačiu, bet viešu reikalu. Teismuose už juos pradėdamos skirti kompozicinės bausmės – kartu su piniginiu žalos atlyginimu nukentėjusiajam nuo šiol kaltininkui skiriamos ir viešosios bausmės (mirties, kūno, kalėjimo ir kt.), nuo kurių jau nebegalima išsipirkti¹. Šalia religinės racionalizacijos (tikėjimas, kad nenubaustas nusikaltimas sukels Dievo kerštą, kuris palies blogį toleruojančių visuomenę) pagrindiniai bausmės tikslai buvo teisingumo atkūrimas ir nusikaltimų prevencija. Panašūs procesai XVI a. vyko ir Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje: Antrajame, o ypač Trečiajame Lietuvos Statute (toliau – TLS) buvo plečiama viešųjų bausmių sistema². Nusikaltimo ir

1 Stanisław Plaza, *Historia prawa w Polsce na tle porównawczym*, d. I: *X–XVIII w.*, Kraków: Księgarnia Akademicka, 1997, p. 333, 354–358; Karl Härter, Strafen mit und neben der Zentralgewalt: Pluralität und Verstaatlichung des Strafens in den Frühen Neuzeit, in: *Vergeltung. Eine interdisziplinäre Betrachtung der Rechtfertigung und Regulation von Gewalt*, hg. Günther Schlee, Bertram Turner, Frankfurt / New York: Campus Verlag, 2008, p. 105–126.

2 Stasys Vansevicius, Nusikaltimai ir bausmės Antrajame Lietuvos Statute, in: *1566 metų Antrasis Lietuvos Statutas. Respublikinės mokslinės konferencijos, skirtos Antrojo Lietuvos Statuto 425-osioms metinėms pažymėti, medžiaga*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1993, p. 44–48; Gitana Zujienė, Mirties bausmė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajoriškos teisės aktuose (XV–XVI a.), in: *Lietuvos istorijos metraštis*, 2015/2, 2016, p. 16.

bausmės sampratą Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisėje tyrinėjo daugelis teisės istorikų³, tačiau bausmių taikymo teismuose ir jų vykdymo problematika lieka neišplėtotą (kiek daugiau dėmesio istoriografijoje susilaukė tik mirties bausmė)⁴. Į šią tematiką verta gilintis, nes tai leidžia apčiuopti tokius svarbius teisinės kultūros aspektus kaip teisės būklė, jos normų taikymas ir visuomenės narių pozicijos jos atžvilgiu⁵. 1588 m. patvirtintas TLS buvo pagrindinis iki pat valstybės žlugimo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje galiojęs teisės kodeksas. Tačiau tuo pat metu teisė plėtojosi toliau, dėl gyvenimo bendroje su Lenkija valstybėje ją veikė unifikacinės tendencijos⁶ (jos labiausiai pasireiškė teismo procese), priimdami sprendimus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teismai kai kada pasiremavo Lenkijos įstatymais⁷, o XVIII a. antroje pusėje plito baudžiamosios teisės humanizavimo postulatai⁸. Apšvietos laikais keitėsi ir požiūris į bausmių atliekamas funkcijas, pradedamas kritikuoti bausmių žiaurumas, iškeliami nusi-kaltėlio pasitaisymo galimybė⁹.

-
- 3 Иоанникий Малиновский, *Учение о преступлении по Литовскому Статуту*, Киев: типография Императорского университета св. Владимира (В. И. Завадзкого), 1894; Григорий Демченко, Наказание по Литовскому Статуту в его трех редакциях (1529, 1566 и 1588 гг.), Киев: типография Императорского университета св. Владимира (В. И. Завадзкого), 1894; Antanas Mikalauskas, *Das Strafrecht der drei litauischen Statute von 1529, 1566, 1588*, Kaunas: J. Karvelio prekybos namai, 1937; Stasys Vansevicius, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybiniai-teisiniai institutai pagal 1529, 1566 ir 1588 Lietuvos Statutus*, Vilnius: Lietuvos TSR mokslų akademija, Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas, 1981.
- 4 Vytautas Raudeliūnas, Mirties bausmė senovės Lietuvoje, in: *Pozicija*, 1997, Nr. 2, p. 8–9; Gitana Zujienė, The Death Penalty in magdeburgian cities of the Grand Duchy of Lithuania in the late 16th and early–17th century, in: *Lithuanian Historical Studies*, 2014, t. 19, p. 83–110; Eadem, Mirties bausmė Žemaičių pilies teisme XVI–XVII a. I pusėje, in: *Lituanistica*, 2015, t. 61, Nr. 2 (100), p. 115–127; Eadem, Mirties bausmė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajoriškos teisės aktuose, p. 5–32; Domininkas Burba, Mirties bausmė bajorams, XVIII a. Vilniaus pavieto pilies teismo bylų duomenimis, in: *Miestas, dvaras, kaimas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Lenkijos Karalystėje XVI–XVIII a. Lokalinės istorijos problemos*. Mokslinių straipsnių rinkinys, sudarytoja ir mokslinė redaktorė Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2018, p. 367–393.
- 5 Andrzej B. Zakrzewski, O kulturze prawnej Wielkiego Księstwa Litewskiego XVI–XVIII wieku – uwagi wstępne, in: *Kultura i języki Wielkiego Księstwa Litewskiego*, red. Maria Teresa Lizisowej, Kraków: Collegium Colominum, 2005, p. 33–65; Ewa Borkowska-Bagieńska, *O kulturze prawnej czasów stanisławowskich*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2009, p. 9–25.
- 6 Plačiau žr. Andrzej B. Zakrzewski, Paradoxy unifikacji prawa i ustroju Wielkiego Księstwa Litewskiego i Korony XVI–XVIII w., in: *Czasopismo Prawno-Historyczne*, 1999, t. LI, Nr. 1–2, p. 219–238.
- 7 Stefan Ehrenkreutz, Ustawa „O ważności zapisów“ a praktyka sądowa litewska, in: *Księga pamiątkowa ku czci Oswalda Balzera*, Lwów: Nakładem Komitetu Redakcyjnego, 1925, t. II, p. 243–254.
- 8 Juos plačiau apžvelgė Mariusz Affek, žr. Mariusz Affek, *Związki polsko-włoskie w naukach prawnych (1764–1795)*. Z dziejów humanitaryzacji prawa karnego w Polsce, Warszawa: IHN PAN, 1995.
- 9 Paweł Wiązek, Poglądy na cele kary w Rzeczypospolitej czasów stanisławowskich, in: *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo*, 2013, Nr. CCCXV/2, p. 36–37.

Vienas būdų apčiuopti visuomenės sąmonėje įvykusius pokyčius yra būtent teismų praktikos analizė. Šio straipsnio tikslas – nustatyti, kokias viešąsias bausmes taikė Kauno pilies teismas XVIII a. antrojoje pusėje ir kaip šios bausmės buvo vykdomos. Tyrimui pasirinktas pilies teismas, nes jo kompetencija daugiausiai apėmė baudžiamąjį pobūdžio bylas¹⁰ (nors praktikoje vyravo ieškiniai dėl laiku negražintų skolų). Kauno pilies teismo pasirinkimą nulėmė palyginti gera šaltinių būklė, taip pat šiam teismui skirtų tyrimų trūkumas. Darbas apima laikotarpį nuo 1765 m., kuomet po paskutinio tarpuvaldžio ir naujojo valdovo išrinkimo darbą galėjo atkurti įprasti teismai. Baigiamoji cezūra yra Ketverių metų seime įvykdyta teismų reforma ir pilies teismų panaikinimas 1792 m.¹¹ Tyrimo pagrindas yra Kauno pilies teismo sprendimų ir sprendimų protokolų knygos, saugomos Lietuvos valstybės istorijos archyvo 163 fonde.

Pilies teismą formavo valdovo skiriamas vaivada arba teismo seniūnas, bylas jis galėjo spręsti pats vienas arba deleguoti šią funkciją savo paskirtų pareigūnų kolegijai – pavaduotojui (pavaivadžiui arba paseniūniui), teisėjui ir raštinkui¹². 1764 m. teismų reformos metu sprendžiant kvorumo nesusidarymo problemą pilies teismo sudėtis buvo papildyta dviem teisėjais¹³. Tuomet keitėsi ir teismo darbo laikas: nuo šiol reikalauta rinktis į posėdžius nebe kiekvienoms dviem mėnesio savaitėms, bet keturioms sesijoms, kurių kiekviena turėjo trukti keturias savaites ir prasidėti kovo, gegužės, rugpjūčio ir gruodžio mėnesio pirmosiomis dienomis¹⁴. Vėliau daugumos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pavietai (taip pat ir Kauno) pilies teismo darbo laikas keitėsi aštuntajame dešimtmetyje: nuo 1787 m. turėjo būti (ir buvo) rengiama tik viena šešiolikos savaičių trukmės sesija,

10 TLS IV skyriaus 30 straipsnis vardiyo bajoro valdos užpuolimo, smurto krikščionių bažnyčiose ir miestuose, moterų žagginimo, plėšimų kelyje, vagysčių, klastojimo, padegimo, nuodijimo, grasinimo, nužudymo atvejus, *Statut Wielkiego Xięstwa Litewskiego* (toliau – *Statut WXL*), Wilno: W drukarni JKM Akademickiej, 1744, p. 148; Konstantinas Avižonis, *Bajorai valstybiniam Lietuvos gyvenime Vazų laikais*, in: Konstantinas Avižonis, *Rinktiniai raštai*, t. 1, Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1975 (II leidimas), p. 245.

11 Ketverių metų seime vietoj panaikintų žemės ir pilies teismų buvo įkurtas naujas – vadinamasis žemionių teismas, *Volumina Legum* (toliau – *VL*), t. IX, Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności, 1889, p. 372.

12 Иван И. Лаппо, Гродский суд в Великом Княжестве Литовском, in: *Журнал Министерства Народного Просвещения*, 1908, Nr. 1, p. 51–113; Konstantinas Avižonis, *op. cit.*, 245–247; Andrzej B. Zakrzewski, *Wielkie Księstwo Litewskie (XVI–XVIII w.). Prawo – ustroj – społeczeństwo*, Warszawa: Campidoglio, 2013, p. 182–184. Pilies teismui skirtą istoriografiją apžvelgė Aleksejus Šalanda, žr. Аляксей Шаланда, Гродскі суд Гарадзенскага павета ВКЛ у другой палове XVI–XVII ст. Частка I: Перадумовы, ход і вынікі рэформы гарадзенскага замкавага суда (1562–1572 гг.), in: *Гарадзенскі палімпсест 2010. Дзяржаўныя і сацыяльныя структуры XVI–XX ст.*, рэд. А. Ф. Смаленчук, Н. У. Сліж, Мінск: Выдавец Зміцер Колас, 2011, p. 12–44.

13 *VL*, t. VII, Petersburg: nakladem i drukiem Jozefata Ohryzki, 1860, p. 178–179.

14 *Ibid.*, p. 177 (gruodžio mėnesio sesija turėjo baigtis 23 d.). Nuo 1766 m. rugpjūtį turėjusi vykti sesija buvo perkelta į rugsėjį, *Ibid.*, p. 236.

kuri turėjo prasidėti vasario 1 d.¹⁵ XVIII a. antrojoje pusėje beveik kiekvienais metais neįvykdavo bent viena iš numatytų Kauno pilies teismo sesijų. Priežastys buvo įvairios, bet dažniausiai pareigūnai buvo užsiėmę kita veikla¹⁶. Ypač dažnai sesijos neįvykdavo aštuntajame dešimtmetyje: tarp 1770 ir 1780 m. neįvyko mažiausiai 13 teismo sesijų. 1779 m. apskritai įvyko tik gegužės mėnesio sesija, bet joje bylas teko asmeniškai spręsti Kauno seniūnui Mykolui Pacui (*Michał Pac*)¹⁷. Nuosekliai teismas dirbo nuo 1787 m., kai turėjo vykti tik viena teismo sesija per metus.

Kalbant apie Kauno pilies teismo personalinę sudėtį, pažymėtina, kad nagrinėjamu metu seniūno pareigas ėjo du asmenys: nuo 1765 iki 1778 m. Juozapas Prozoras (*Józef Prozor*), o nuo 1778 m. – M. Pacas. Kauno paseniūnio, pilies teismo teisėjo ir raštininko pareigas šiuo laikotarpiu užėmė iš viso aštuoniolika asmenų, iš jų rečiausiai keitėsi teisėjų korpusas¹⁸. Teisėjais iš viso yra buvę vienuolika asmenų, jų darbo vidurkis siekė apie septynerius metus, tuo tarpu paseniūnių buvo net septyni, iš jų ilgiau dirbo tik Juozapas Skarulskis (*Józef Skorulski*) (aštuonerius metus) ir Augustinas Midletonas (*Augustyn Middleton*) (penkerius metus), o kiti šias pareigas ėjo vos dvejus–trejus metus (vidurkis siekė apie ketverius metus). Raštininko pareigas iš viso užėmė šeši asmenys (ilgiausiai – vienuolika metų dirbo Steponas Višneviskis (*Stefan Wiszniewski*), o vidurkis siekė apie ketverius metus). Kauno pilies teismo sudėtis leidžia pamatyti, jog teisėjais ir raštininkais seniūnas neretai pasirinkdavo darbo patirties šio teismo raštinėje įgijusius asmenis – paskutiniai keturi teisėjais paskirti asmenys prieš tai užėmė šio teismo regentų pareigas – 1783 m. Simonas Višneviskis (*Szymon Wiszniewski*), 1784 m. Mykolas Montvilas (*Michał Montwill*), 1785 m. Motiejus Kšivoblockis (*Maciej Krzywobłocki*), 1790 m. Jokūbas Zelonka (*Jakub Zielonka*).

Mirties bausmė

Viena pagrindinių TLS numatytų bausmių buvo mirties bausmė, čia apibūdinta net 90 jos taikymo atvejų¹⁹. Ji turėjo būti skiriama už platų nusikaltimų spektrą –

15 *Ibid.*, t. IX, p. 38.

16 1777 ir 1786 m. abu į Lietuvos Vyriausiąjį Tribunalą Kauno seimelyje išrinkti bajorai buvo pilies teismo pareigūnai, *Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego (1697–1794). Spis*, red. Andrzej Rachuba, oprac. Andrzej Rachuba, Przemysław P. Romaniuk, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2004, p. 332, 371. 1781 m. gruodžio 3 d. du Kauno pilies teismo teisėjai padarė pareiškimą, kad negali atnaujinti teismo darbo, nes paseniūnis yra išrinktas Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo deputatu ir darbuojasi Vilniuje, teisėjas Mykolas Kozakovskis (*Michał Kozakowski*) buvo paskirtas į eksdivizinį teismą, o raštininkas sunkiai apsirgo, žr. Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA), f. Senieji aktai (toliau – SA), b. 13737, l. 130.

17 Žr. Įrašai sprendimų protokolų knygoje, LVIA, f. SA, b. 19595, l. 136–145.

18 Kauno pilies teismo pareigūnų sąrašus žr. *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. II: *Województwo trockie, XIV–XVIII wiek*, red. Andrzej Rachuba, oprac. Henryk Lulewicz, Andrzej Rachuba, Przemysław P. Romaniuk, Andrzej Haratym, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2009, p. 392, 408, 415–417, 435–436.

19 Vytautas Raudeliūnas, *op. cit.*, p. 9.

valstybinius, karinius, turtinius, nusikaltimus teisingumui, gyvybei ir sveikatai, dorovei ir religijai²⁰. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisė numatė kelis mirties bausmės įvykdymo būdus. Paprasta mirties bausmė buvo nukirsdinimas arba pakorimas, o kvalifikuota – ketvirčiavimas, sodinimas ant kuolo, nukankinimas, paskandinimas maiše su gyvūnais. Anot Gitanos Zujienės, XVI a. – XVII a. pirmosios pusės Raseinių pilies teismas šią bausmę taikė 62 asmenims, dažniausiai nužudymo, plėšimo ir vagysčių bylose, bet taip pat dokumentų klastojimo, sunkaus kūno sužalojimo, raganavimo ir melagingo liudijimo atvejais (greičiausiai bent dalis sprendimų buvo priimti už akių)²¹. Beveik pusėje atvejų buvo numatyta paprasta mirties bausmė – nukirsdinimas, o toliau pagal dažnumą buvo skiriamos kitos mirties bausmės – sudeginimas, ketvirčiavimas ir pakorimas²². XVIII a. Vilniaus pilies teismo knygų analizė Domininkui Burbai leido išskirti 14 mirties nuosprendžių bajorams – šie nuosprendžiai buvo skirti nužudymo, plėšimo, taip pat vagysčių ir nusikaltimo religijai bylose²³. Čia taip pat vyravo nukirsdinimas, bet pasitaikė ir sudeginimo, pakorimo ir ketvirčiavimo atvejų.

Analizuojamu metu Kauno pilies teismas paskelbė ne mažiau kaip penkis mirties nuosprendžius devyniems asmenims (trims žydams, dviem bajorams, dviem valstiečiams ir dviem neįvardyto luomo asmenims). Trimis atvejais tai buvo nužudymo bylos. 1768 m. gruodžio 18 d. teismas už neišaiškintos tapatybės bajoro nužudymą nuteisė mirti du valstiečius brolius Kazimierą ir Motiejų Pečkįs (*Kazimierz i Maciej Pieczkisowie*)²⁴, o 1782 m. rugsėjo 20 d. tokią pat bausmę skyrė dviem asmenims (jų luomas nenurodytas) – Petruui Kalinovskiui (*Piotr Kalinowski*) ir Adomui Roderiui (*Adam Rhoder*), kurie dirbdami karčemos statybose nužudė savo viršininką – Kauno leitenantą Joną Dimšą (*Jan Dymcza*)²⁵. Abiem atvejais teismas turėjo skirti mirties bausmę – ketvirčiavimą, bet šią bausmę sušvelnino, paskirdamas paprastą nukirsdinimą.

Trečioji byla buvo išskirtinė: čia Virbalio miestelio žydai buvo apkaltinti ritualiniais tikslais nužudę dvi mažametes miestietes – dvylikos metų Barborą Zabielaivičiūtę (*Barbara Zabiellowiczówna*) ir devynerių metų Rozaliją Navickaite

20 Plačiau žr. Gitana Zujienė, Mirties bausmė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajoriškos teisės aktuose, p. 15–24.

21 Gitana Zujienė, Mirties bausmė Žemaičių pilies teisme XVI–XVII a. I pusėje, p. 118–123.

22 *Ibid.*, p. 123.

23 Domininkas Burba, *op. cit.*, p. 376–384, 389.

24 Tų pačių metų lapkričio 2 d. M. Pečkys Rumšiškių girioje sutiko nepažįstamą bajorą, kuris teiravosi, kaip galėtų pasiekti Nemuną. Valstietis sutiko už penkias timpas kelią parodyti, tačiau paprašė palaukti. Grįžęs su broliu palydėjo bajorą į miško gilumą, kur pastarąjį nušovė, pasiėmė jo kardą, kelnes, batus ir 17 auksinų, o kūną nutempė arčiau pelkės, kur paslėpė po šakomis, LVIA, f. SA, b. 19594, l. 107v–110.

25 Rugsėjo 9 d. jį išviliojo į mišką pasakodami apie jame rastas bites, o čia nužudė kelias kirvio smūgiais į galvą. Grįžę į stabyvietę, naktį įsibrovė į būdą, kurioje velionis gyvendavo, pasisavino jo daiktus ir spruko, bet kitą dieną buvo sugauti Jokūbonių kaime, *Ibid.*, b. 19624, l. 125–126.

(*Rozalia Nowicka*). Mergaitės dingo 1784 m. birželio 25 d., o jų kūnai buvo rasti po dviejų savaičių kalvoje išraustoje duobėje, kuri buvo Virbalio turgaus aikštės kampe. Vaznių padaryta apžiūra skelbė, jog mergaičių kūnuose ant rankų ir nugarų buvo daugybė durtinių žaizdų, kurios buvo apdėtos baltu popieriumi ir kalkėmis. Žydai teigė, jog mergaitės galėjusios žūti dėl nelaimingo atsitikimo – ant jų užvirtus žemėms, o sužeidimai galėjo atsirasti dėl šilumos arba galėjo būti padaryti šuns, kuris atkasė kūnus. Tačiau teismas kaltu pripažino vietos smuklės laikytoją Lozorių Zelmanovičių (*Łazar Zelmanowicz*), kuris nuo tos vietos, kur buvo rasti kūnai, vaikė šunį. Jis buvo nuteistas kaip žudikas, jam skirta mirties bausmė – nukirsdinimas (egzekucija simboliškai turėjo vykti birželio 25 d., t. y. mergaičių dingimo dieną)²⁶.

Dar du mirties nuosprendžiai buvo paskelbti plėšimo ir vagysčių bylose. 1786 m. buvo sulaukyta bajorų gauja, užsiėmusi vagystėmis ir plėšimais Kauno ir Trakų pavietuose. Ją sudarė Antanas Jachimovičius (*Antoni Jachimowicz*), jo sūnūs – Mykolas, Motiejus ir Simonas (*Michał, Maciej i Szymon Jachimowiczowie*), Jokūbas Petrovičius (*Jakub Piotrowicz*), Petras Visockis (*Piotr Wysocki*) ir kiti asmenys (daug kitų byloje ir apklausose paminėtų asmenų sugebėjo pasislėpti nuo persekiojimo). Bylos nagrinėjimo metu nustatyta, kad gauja veikė ne vienus metus, vogė daugiausia arklius, o vagysčių metu sulaukyti jos nariai rimtesnių bausmių išvengdavo. Nusikaltimu, kuris tapo kertinis, buvo Antanui Žilinskiui (*Antoni Żyliński*) priklausiusio palivarko prie Varėnos (Trakų vaivadijoje) užpuolimas ir apiplėšimas 1785 m. spalio 26 d. Būtent už tai, tačiau taip pat ir pasirėmus straipsniais, apibrėžusiais vagystes (TLS XIV skyriaus 7 ir 14 straipsniai) mirties bausmė – pakorimas – buvo skirta Motiejui Jachimovičiui ir Jokūbui Petrovičiui²⁷. Kitiems gaujos nariams buvo skirtos švelnesnės bausmės (žr. toliau). Bene paskutinį kartą mirties nuosprendį Kauno pilies teismas paskelbė 1789 m. gegužės 4 d., kai nuteisė Karmėlavos bažnyčią apvogusius žydus Jankelį Elijaševičių (*Jankiel Eliaszewicz*) ir Iršą Abramovičių (*Hirsz Abramowicz*). Vagys buvo sugauti Kaišėnų (dabartinaime Raseinių r.) karčemoje kartu su voginiu – bažnytiniiais indais, sidabriniais įrankiais, monstrancijomis, taurėmis ir kitais daiktais. Bylos nagrinėjimo metu paaiškėjo, jog I. Abramovičius mėgino apvogti ir bažnyčią Nemunaityje. Pasirėmus TLS XIV skyriaus 7 ir 14 straipsniais abiem buvo skirta mirties bausmė – pakorimas.

26 *Ibid.*, b. 19580, l. 661–684v. Nuosprendis buvo apskūstas Lietuvos Vyriausiajam Tribunalui, bet šis 1790 m. balandžio 7 d. sprendimu paliko galioti mirties bausmę, *Ibid.*, b. 519, l. 423–432v. L. Zelmanovičius buvo nukirsdintas Gardino turgaus aikštėje 1790 m. gegužės 21 d., Ганна Паўлоўская, «Danse macabre» у тэкстах манастырскіх хронік, in: *Гарадзенскі палімптест 2010. Дзяржаўныя і сацыяльныя структуры XVI–XX ст.*, рэд. А. Ф. Смаленчук, Н. У. Сліж, Мінск: Выдавец Зміцер Колас, 2011, р. 128.

27 Sprendimą šioje byloje 1788 m. kovo 6 d. priėmė Kauno seniūnas M. Pacas posėdžiaudamas pats vienas, LVIA, f. SA, b. 19559, l. 104v–115. Nuosprendis buvo įvykdytas. 1788 m. kovo 15 d. šių asmenų įvardytų kaip nužudytų, žmonos protestavo prieš dalį kaltintojų, kurie neatliko teismo paskirtos priesaikos, *Ibid.*, b. 13745, l. 50v.

Taigi Kauno pilies teismas taikė tik paprastas mirties bausmės formas: žudikams nukirsdinimą, o vagims – pakorimą (pastarasis gyvybės atėmimo būdas laikytas negarbingu). Mirties bausmė turėjo būti vykdoma viešai; nežinomo bajoro žudikų egzekucijos vieta nurodytas Kauno miesto turgus²⁸, Jono Dimšos žudikų atveju – „tam įprasta vieta“ Kaune. Nuosprendis L. Zelmanovičiui turėjo būti įvykdytas Virbalyje. Po egzekucijos buvo nurodyta ketvirčiuoti K. Pečkio ir L. Zelmanovičiaus kūnus, jų dalis iškabinant ant polių, pastatytų prie vieškelių, šalia nusikaltimo vietos (tai turėjo atgrasyti kitus nuo tolesnių nusikaltimų). Lenkijos miestuose nuolatinės mirties bausmės vykdymo vietos dažnai būdavo įrengiamos už miesto, nors pasitaikė ir egzekucijų pačiame mieste: šalia bokšto, kalėjimo ar miesto turguje priešais rotušę²⁹. Atrodo, jog kartuvės Kaune, taip pat kaip ir Vilniuje³⁰, buvo ne pačiame mieste, bet nuošaliau, jų vieta paminėta „ant kalno“ (žr. toliau).

Mirties nuosprendžiai buvo vykdomi. Išliko tai patvirtinanti informacija apie visus atvejus, išskyrus liečiantį brolius Pečkius. Kai kurias įdomias egzekucijos smulkmenas atskleidžia dvasininko Jono Hikmano (*Jan Hikman*) 1782 m. rugšėjo 26 d. Kauno pilies teisme pateiktas skundas³¹. Skundas atskleidė, jog mirtimi nuteistas A. Roderis buvo liuteronas, bet katalikų kunigai jį mėgino atversti į savo tikėjimą (sakydami: „Netikėk dievukais, nes eisi pragaran“), trukdė liuteronams teikti jam religinius patarnavimus kalėjime. Rugšėjo 23 d., egzekucijos dieną, liuteronų dvasininkai atėjo į kalėjimą ruošti nuteistą mirčiai, su savimi atsinešė liturginius indus, bet katalikų sukurstyta minia pro kalėjimo grotas liepė kuo greičiau juos nukelti nuo stalo grasindama kraujo praliejimu, visai juos įžeidinėjo. Galiausiai nuteistieji buvo vedami į egzekucijos vietą apsupti kareivių su duriamaisiais ginklais, o dvasininkai juos lydėjo (liuteronas skundėsi, jog jam, kitaip nei katalikų dvasininkams, nebuvo leista eiti paskui nuteistą, tad turėjo jį guosti iš tolo). Karmėlavos bažnyčių apvogę žydai buvo pakarti 1789 m. gegužės 6 d. Netrukus du bajorai parengė viešą skundą, kuriame piktinosi Vilijampolės žydais, esą šie gegužės 7 d. 16 valandą kelių šimtų asmenų minioje persikėlė per Nerį, vėliau vyko per Kauną, galiausiai atvyko į egzekucijos vietą, „būriu“ metėsi „į kalną“, kur buvo pakarti žydai, nuėmė juos nuo kartuvių ir lyg tyčiodamiesi iš

28 Turgaus aikštėje buvo vykdomi ir Kauno miestiečių teismo nuosprendžiai: 1789 m. gegužės 14 d. Ignoto Potockio (*Ignacy Potocki*) valstiečiai skundėsi, jog, nukirsdinus mirtimi nuteistą Juozaitį (*Jossaytys*), jo kūnas, apnuogintas ir pradėtas ketvirčiuoti, buvo keturioms valandoms paliktas turgaus aikštėje. Ketvirčiavimo procedūra buvo sustabdyta siekiant priversti ieškovus primokėti papildomus 20 muštų talerių budeliui už egzekuciją, *Ibid.*, b. 13745, l. 112–113.

29 Witold Maisel, *Archeologia prawna Polski*, Warszawa–Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1982, p. 109.

30 Jan Obst, *Kat miasta Wilna*, in: *Litwa i Ruś. Miesięcznik ilustrowany, poświęcony kulturze, dziejom, krajoznawstwu*, 1913, Nr. 1, Wilno: Drukarnia Wydawnicza Józefa Zawadzkiego, p. 25–26.

31 LVIA, f. SA, b. 13737, l. 160–161.

katalikų religijos vyko per Kauną laidotuvių procesijoje³². Bajorai teigė, jog jeigu nuteistųjų į egzekucijos vietą nebūtų lydėję Kaune apsistoję husarų brigados kariai, žydai būtų neleidę jos įvykdyti. O vagys esą turėjo ir toliau kabėti, kad „baugintų“, o ne būti tučtuojau nukabinami. Vilijampolės žydai pateikė atsakomąjį skundą, kuriame teigė, jog nuteistuosius nukėlė viešasis kaltintojas, padedamas budelio Panaševskio (*Panaszewski*) ir kitų krikščionių, o žydai tik įvykdė jiems duotus nurodymus³³.

Kūno bausmės

TLS žinotos kūno ir žalojimo bausmės (rankos, nosies, ausies, lūpų nupjovimas, ženklėjimas), tačiau joms buvo skirta nedaug vietos, nes vis dėlto tai buvo bajoriškos teisės kodeksas. Tačiau miestiečių teisėje kūno bausmės buvo gerai žinomos, jos apėmė kūno dalių nupjovimą, akių išdūrimą, paženklėjimą (įspauda ant kūno padarymą), plakimą, plaukų apkirpimą³⁴. Iš jų plačiausiai naudotos fizinės bausmės – Europos ankstyvųjų Naujųjų laikų visuomenėse plakimas buvo visuotinai naudojamas auklėjimo ir disciplinavimo būdas³⁵. Atlikti tyrimai rodo, jog Lenkijoje XVIII a. antroje pusėje plakimo bausmė ne tik neišnyko, bet pradėta naudoti dažniau nei iki tol, tapo universalia bausme, skiriama nekilmingiesiems praktiškai už visus nusikaltimus³⁶. Plakimo ir ženklėjimo bausmes analizuojamu metu taikė ir Kauno pilies teismas, tiesa, jų buvo nedaug, o visi užfiksuoti jų skyrimo atvejai datuojami 9-uoju XVIII a. dešimtmečiu.

Plakimo bausmes Kauno pilies teismas skirdavo už nusikaltimus gyvybei, sveikatai ir turtui. Ji čia dažniausiai buvo skiriama kaip pagrindinė ir tik reitsyiais kaip papildoma bausmė. Pastaroji turėjo būti atliekama Kauno turgaus aikštėje prie gėdos stulpo (lenk. *u przgierza*). Skirtų sudavimų skaičius svyravo nuo 50 iki 400, o dažniausiai siekė 100 kirčių rykšte³⁷. Tokiu būdu 50 rykščių bausmė buvo

32 Jono Stabrowskio (*Jan Stabrowski*) ir Vincento Višnevskio (*Wincenty Wiszniewski*) skundas, *Ibid.*, b. 13745, l. 137–138.

33 *Ibid.*, b. 13747, l. 1–iv.

34 Tomasz Adamczyk, Kary cielesne w Polsce XVIII wieku, in: *Między I a III Rzeczpospolitą. Kształtowanie europejskiej kultury prawnej. Prace ofiarowane prof. zw. dr. hab. Adamowi Lityńskiemu w czterdziestolecie pracy naukowej*, red. Marian Mikołajczyk, Andrzej Drogoń, Tychy Śląsk: Śląskie Wydawnictwo Naukowe, 2005, p. 23.

35 *Ibid.*, p. 40–41.

36 Marian Mikołajczyk, *Przestępstwo i kara w prawie miast Polski południowej XVI–XVIII wieku*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 1998, p. 217; Tomasz Adamczyk, System kar w prawie ziemskim na przykładzie orzecznictwa sądu grodu krakowskiego w XVIII wieku, in: *Culpa et poena: z dziejów prawa karnego*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2009, p. 174–175.

37 Teismas nedetalizuodavo plakimo įrankio; istoriografijoje manoma, jog galėjo būti naudojamas Saksų veidrodyje nurodytas būdas: plakama šviežiai nukirstomis ąžuolo vytelemis, Witold Maisel, *op. cit.*, p. 187–188.

skirta keturiems asmenims, padėjusiems valstiečiui pabėgti nuo savo pono³⁸, o 60 kirčių bausmė – penkiems Rumšiškių seniūnijos valstiečiams, kurie kelyje sumušė kito kaimo gyventojus³⁹. 100 kirčių bausmė buvo skirta tris kartus. 1785 m. už nužudymą buvo teisiamas jaunas Kauno žydas Orelis Volfovičius (*Orel Wolfowicz*). Šis 1784 m. lapkričio 12 d. atėjęs į Kauno pilies teritorijoje veikusią kavinę (lenk. *kafenhaus*) rado čia keliautoją, pasidėjusį ant stalo pistoletus. Pasičiupęs vieną jų, ginklą nutaikė į kavinės darbuotoją – valstietę Ievą Steponavičiūtę (*Ewa Stefanowiczówna*) ir kelis kartus „spragtelėjo“, o vėliau tą patį padarė ir su antruoju pistoletu. Šiam netikėtai iššovus, moteris buvo mirtinai sužeista. Nužudytosios tėvai reikalavo mirties bausmės arba kalėjimo iki gyvos galvos. Teismas konstatavo, jog O. Volfovičius buvo dažnas kavinės lankytojas, I. Steponavičiūtę gerai pažinojo, su ja nesipyko, dažnai draugiškai juokaudavo nesukeldamas jokio nepasitenkinimo. Buvo nutarta, jog nužudymas buvo netyčinis. Vis dėlto jis neatitiko TLS XI skyriaus 23 straipsnio, kuris už atsitiktinį nužudymą numatė tik galvapinių priteisimą. Teismo nuomone, nusikaltimas įvyko netinkamai išdykaujant, atsižvelgė į jauną O. Volfovičiaus amžių ir į tai, jog pusę metų jis praleido suimtas ir laikomas grandinėse, todėl tenurodė kaltinamąjį išplakti suduodant 100 kartų „teismo nuožiūra dėl pavyzdžio ir atgailos“⁴⁰. Į dvejus kalėjime praleistus metus teismas atsižvelgė ir kitoje byloje, teisdamas Punios seniūnijos valstietį apvogusį Mykolą Savickį (*Michał Sawicki*). Buvo nuspręsta jam skirti 100 kirčių bausmę, o padarytus nuostolius jis turėjo atidirbti Karklinės dvaro ekonomui Juozapui Celarijui (*Józef Celary*), buvo šiam atiduotas dešimties metų laikotarpiui⁴¹. 1789 m. analogiška plakimo bausmė buvo skirta Kaišėnų karčemos laikytojui Iršui Šimelovičiui (*Hirsz Szymelowicz*) už tai, kad leido pas save būti vagims⁴².

Griežtesnių bausmių susilaukė keturi žydai, bandę įsigauti į buvusį jėzuitų vienuolyną Kaune ir apvogti čia gyvenusį Kauno mokyklų prorektorius kunigą (Motiejų?) Šistovskį (*Szysztowski*). Vagys buvo apsiginklavę „geležte“, skirta mūriui trupinti, ir kirviu mediniams rėmams laužyti. Nusikaltimo vietoje sugautiems Iršui Leibovičiui (*Hirsz Leybowicz*) ir Joseliui Izakovičiui (*Josiel Izaakowicz*) buvo nurodyta suduoti 300 kartų. Trečias žydas, neofitas Juozapas Novačinskis (*Józef Nowaczyński*), kurio namuose buvo apsistoję vagys ir kuris vagystės metu stovėjo sargyboje prie tvoros, turėjo būti nubaustas 150 kirčių. Tiek pat nurodyta suduoti Vilijampolėje gyvenusiam jų bendrininkui Jonui Judelovičiui (*Jan Judelowicz*), kuris davė patarimų, kaip parankiau įsigauti į pastatą⁴³.

38 1789 m. kovo 13 d. sprendimas, LVIA, f. SA, b. 19559, l. 143–146v (čia ir toliau, jeigu nenurodoma kitaip, turimas omenyje Kauno pilies teismo sprendimas).

39 1789 m. gegužės 10 d. sprendimas, *Ibid.*, l. 164–168v.

40 1785 m. gegužės 6 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19621, l. 150v–152.

41 1788 m. kovo 11 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19559, l. 115–119v.

42 1789 m. gegužės 4 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19559, l. 156–164.

43 1789 m. gegužės 13 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19559, l. 169–173v.

Kirčių rykštėmis skaičius, suduodamas vienu kartu, neviršijo 150, o jeigu jis būdavo didesnis, tuomet teismas jį padalydavo. Anksčiau paminėtu atveju 300 rykščių bausmė turėjo būti įvykdyta per du kartus, su trijų dienų pertrauka⁴⁴. Kitoje byloje teismas valstiečiams skyrė 200 ir 400 kirčių bausmes, jos turėjo būti skaidomos į dalis po 100 kirčių. Didelis kirčių skaičius buvo susijęs su bajoro nužudymo byla: 1786 m. rugpjūčio 9 d. Stakliškių seniūnijos kaime Alšininkuose kilęs konfliktas pasibaigė Liudviko Juškevičiaus (*Ludwik Juszkiewicz*) mirtimi⁴⁵.

Šalia plakimo bausmių randame du paženkinimo atvejus, bet ši bausmė naudota tik kaip pagalbinė. Minėtoje Kauno dvasininko vagystės byloje nuteistas Iršas Leibovičius, kaip o antrą kartą teisiamas dėl tokio nusikaltimo, turėjo būti paženklintas kaip vagis – ant nugaros jam turėjo būti išdegintas ženklas įkaitinta geležte⁴⁶. Šiuo atveju ženklas (tai galėjo būti kryžius arba kartuvės) turėjo leisti atpažinti vagį žmonėms ir teismui (jeigu šis vėl grįžtų prie nusikaltimų), o paženklintajam – būti įspėjimu dėl gresiančios mirties bausmės⁴⁷. Antruoju atveju ženklinimas buvo egzekucijos dalis – I. Abramovičiui prieš mirtį budelis turėjo išdegti delnus įkaitinta geležte už tai, kad šis savo rankomis lietė Dievui skirtus daiktus⁴⁸.

44 1785 m. gegužės 9 d. sprendimu Kauno pilies teismas šalia kalėjimo bausmės (žr. toliau) Rumšiškių seniūnijos valstiečiui Baltramiejui Poderiui (*Bartłomiej Poderys*) dar skyrė 300 kirčių rykštėmis. Bausmė turėjo būti vykdoma Kauno turgaus aikštėje prie gėdos stulpo, atliekama 1785 m. gegužės 11, 14 ir 18 dienomis (kiekvieną kartą suduodant po 100 kartų), *Ibid.*, b. 19621, l. 152–155.

45 Pastarasis bajoras buvo Stakliškių seniūno Tomo Mineikos (*Tomasz Mineyko*) pavaldinys, atsakingas už medienos plukdymą. Šios prievolės valstiečiai atlikti nenorėjo, o drąsos priešintis dvaro nurodymams jiems suteikė Asesorių teismo sprendimu paskirtas komisorius Dominykas Pileckis (*Dominik Pilecki*), kuris tuo metu buvo atvykęs į seniūniją. Minėtą dieną L. Juškevičius, būdamas gerokai apgirtęs, atvyko pas Jokūbą Supreiką (*Jakub Supreyko*), jo namuose radęs sūnų Juozapą (*Józef Supreyko*) liepė šiam eiti prie medienos plukdymo darbų. Pastarasis atsakė, jog Asesorių teismo sprendimas juos nuo šios prievolės išlaisvino. Šis atsakymas sukėlė L. Juškevičiaus įsiūtį, jis pradėjo J. Supreiką mušti, o vėliau siekė pistoletų, tačiau į šauksmus susirinkę valstiečiai jam to padaryti neleido. Valstiečių laikomas jis galiausiai sugebėjo ištraukti vieną iš pistoletų ir šauti į link jo besiantis Bazilijų Brazinskį (*Bazyli Braziński*), kurį sužeidė į ranką ir šoną. Supykę valstiečiai bajorą mušė rankomis ir lazdomis. Po kurio laiko atsigavęs Juškevičius, stovėdamas prie tvoros, valstiečiams grasino: „Taip su manimi elgiasi valstietiška ranka, jei tik išbrisiu iš šios nelaimės, gyviems jums padus kepinsiu, ugnimi jus deginsiu, mėsą pjaustysiu ir druska barstysiu.“ Bijodami keršto ir vienas kitą drąsindami valstiečiai puolė bajorą ir pribai-gė jį lazdomis. Teismas nutarė, jog L. Juškevičius pats kaltas dėl savo mirties: daug kartų viešai grasino nužudyti D. Pileckį, minėtą dieną vyko ketindamas su juo susiduroti, pats išprovokavo konfliktą, o sumuštas toliau grasino, tuo sukeldamas sumaištį. Tačiau nuspręsta nubausti kelis valstiečius, kurie prisipažino kėlę ranką prieš bajorą: J. Supreikai, kuris atėmė bajoro pistoletą ir juo sudavė kelis kartus per nugarą, skirti 200 rykščių, o kelis kartus lazda sudavusiam Laurynui Zmejevskiiui (*Ławryn Zmiejowski*), – 400 rykščių. Bausmė turėjo būti vykdoma Kaune, turgaus aikštėje, pradedant nuo vasario 29 d. ir vykti penktadieniais, 1788 m. vasario 23 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19559, l. 96–104.

46 1789 m. gegužės 13 d. sprendimas, *Ibid.*, l. 169–173v.

47 Witold Maisel, *op. cit.*, p. 307–308.

48 1789 m. gegužės 4 d. sprendimas, LVIA, f. SA, b. 19559, l. 156–164.

Laisvės atėmimo bausmės

Abiejų Tautų Respublikoje pagrindiniai objektai, atlikę kalėjimo funkciją, buvo pilių ir gynybinių sienų bokštai⁴⁹. Bokštas būdavo dalijamas į dvi dalis: apatinė dalis, dažniausiai išrausta žemėje, vadinama žemutiniu bokštu, o virš jos buvo aukštutinis bokštas. Žemutinėje dalyje buvo rūsys, požemis⁵⁰, kuriam nebuvo jokių patogumų, langų, durų, dūmtraukių. Nusikaltėliai čia turėjo būti nuleidžiami virvėmis pro angą grindyse. Aukštutiniame bokšte kalinimo sąlygos buvo žymiai geresnės: tai buvo paprasčiausios patalpos su langais ir kaminais, kur buvo galima pakurti židinį. Prievolė rūpintis bokšto būkle teko vaivadoms ir teismo seniūnams, įstatymai ne kartą ją priminė, taip pat ir Kauno seniūnui. Būtent vadinamosios kalėjimo bokšte bausmės buvo pagrindinės numatytos taikyti bajorui laisvės atėmimo bausmės (tiesa, atrodo, jog XVIII a. antrojoje pusėje pačiuose bokštuose jau beveik nebuvo kalinama). Išskirtinai bajoriškomis jas darė ir tai, jog nuteistasis teismo paskirtu metu turėjo pats atvykti į kalinimo vietą.

XVIII a. antrojoje pusėje bokšto bausmė jau buvo pasenusi, nebeatitiko laikotarpio dvasios. Vis dėlto tuo metu Lietuvos Vyriausiajame Tribunole ji buvo dažniausiai skiriama viešojo bausmė⁵¹. Analogiškai buvo ir Kauno pilies teisme. Aukštutinio bokšto kalėjimo bausmių kataloge vyravo palyginti neilgos – 3, 6 ir 12 savačių trukmės bausmės, nors įstatymai numatė galimybę skirti ir ilgesnius terminus – iki metų ir šešių savačių. Trumpesnio kalinimo laikotarpio bausmės skiriamos nebuvo, išskyrus vieną atvejį, kai teismas, pasirėmęs TLS XII skyriaus 22 straipsniu Liudvikui Vilčevskiui (*Ludwik Wilczewski*) kaip savavališkai nuo savo pono pabėgusiam tarnui skyrė 3 dienų kalėjimo bausmę⁵². Visais nustatytais atvejais trijų savačių trukmės kalėjimo bausmė Kauno pilies teisme būdavo skiriama remiantis TLS XI skyriaus 27 straipsniu, kurio viena pastraipų skelbė: „Tas, kuris sudavė į veidą, rovė barzdą arba plaukus, mokės 12 rublių grašių ir praleis tris savaites kalėjime.“⁵³

49 Witold Maisel, *op. cit.*, p. 141.

50 1726 m. įstatymas reikalavo, kad jis būtų 12 uolekčių (t. y. daugiau nei 7 metrų) gylio, *VL*, t. VI, Petersburg: nakladem i drukiem Jozefata Ohryski, 1860, p. 247.

51 Adam Stankevič, *Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo veikla XVIII amžiaus antroje pusėje*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2018, p. 361–375.

52 Beje, TLS numatė, jog tokiu atveju tarnas laisvės atėmimo bausmę „grandinėse“ atliks pas savo poną, bet teismas L. Vilčevskį nusiuntė kalėti pas Kauno miesto lentvaitį, 1782 m. gruodžio 14 d. sprendimas, LVIA, f. SA, b. 19624, l. 130–131.

53 *Statut WXL*, p. 339; 1769 m. gegužės 23 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19594, l. 123–127; 1769 m. rugsėjo 13 d. sprendimas, *Ibid.*, l. 131–133v; 1774 m. rugsėjo 24 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19600, l. 75v–83; 1777 m. gegužės 12 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19595, l. 65–69; 1777 m. rugsėjo 9 d. sprendimas, *Ibid.*, l. 83v–85; 1778 m. rugsėjo 29 d. sprendimas, *Ibid.*, l. 118v–120v; 1784 m. gegužės 21 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19621, l. 51–52v.

Pati dažniausia buvo šešių savaičių kalėjimo bausmė. Jos taikymo sritys buvo kelios. 1764 m. karūnaciniam seime Varšuvoje priimtamame įstatyme, pavadintame *Kokias bylas turi nagrinėti Lietuvos Vyriausiasis Tribunolas*, buvo suformuluota sankcija už žemės arba pilies teismo sprendimo nevykdymą: šešių savaičių kalėjimo bokšte bausmė ir 100 kapų grašių bauda ieškovo naudai⁵⁴. Būtent tokią bausmę už sprendimo nevykdymą arba trukdymą jį įvykdyti Kauno pilies teismas XVIII a. antrojoje pusėje ir skirdavo⁵⁵. Tačiau reikšmingas čia tokios bausmės skyrimo pagrindas: ilgesnį laiką jos naudojimą teismas grįsdavo TLS I skyriaus 11 straipsniu ir po juo įrašytais 1564 bei 1589 m. konstitucijomis⁵⁶. Minėtas straipsnis skelbė, jog „už kalbėjimą prieš valdovo sprendimą“ turi būti skiriama 6 savaičių kalėjimo bausmė, o minėtos konstitucijos numatė 100 grivinių baudą besipriešinančiam sprendimo vykdymui, per pusę dalijamą bylininkui ir teisnui⁵⁷. Greičiausiai tai buvo ankstesnės teismo praktikos atspindys, o grivinas pakeitė lietuviški pinigų matai – kapai grašių. Ir tik 1776–1777 m. Kauno pilies teismas savo sprendimus skirti bausmes už sprendimo nevykdymą pradeda remti minėtu 1764 m. įstatymu, kurį laiką kartu dar pasitelkdamas ir nuorodą į TLS⁵⁸, o vėliau jos atsisakydamas⁵⁹.

Dažnai šešių savaičių kalėjimo bausmė būdavo skiriama už jėga įvykdytą nekilnojamojo turto atėmimą⁶⁰. TLS (IV skyriaus 92 straipsnis) už šią veiką viešų bausmių nenumatė, o 1699 m. įstatymas pareikalavo tokiais atvejais skirti neįvardytos trukmės kalėjimo bausmę⁶¹. 1764 m. Seime nutarta, jog teisme neįrodžiusiems tokio nusikaltimo fakto taip pat turi būti skiriama kalėjimo bausmė – konkrečiai 6 savaičių trukmės⁶². Kauno pilies teismas, pasiremdamas būtent pastaruju

54 *VL*, t. VII, p. 173. Kitas tuo pat metu priimtas įstatymas numatė bausmes besipriešinantiesiems sprendimų, priimtų už akių, vykdymui: tai buvo ta pati bausmė, bet dar papildyta 100 kapų grašių bauda sprendimą priėmusio teismo naudai, *Ibid.*, p. 174. Atrodo, jog pastaroji sankcija taikyta gana retai: 1767 m. gegužės 11 d. sprendimas, LVIA, f. SA, b. 13711, l. 295–308v; 1791 m. balandžio 11 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19562, l. 81–91.

55 Pasitaikė atvejų, kai kalėjimo bausmė buvo skirta be baudos: 1783 m. kovo 24 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19624, l. 156–157; 1788 m. kovo 11 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19559, l. 115–119v.

56 1767 m. kovo 12 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 13711, l. 120–125v; 1774 m. gegužės 17 d. sprendimas, b. 19600, l. 37v–41v. Tiesa, netrukus sprendimų, kuriuose pasirinkta sankcija nėra grindžiama nuoroda į konkretų įstatymą: 1773 m. rugsėjo 13 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19600, l. 1–2; 1782 m. kovo 20 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19624, l. 81v–85v; 1784 m. kovo 26 d. sprendimas, *Ibid.*, l. 158–158v.

57 „Ktoby przeci w wyrokowi naszemu mówił“, *Statut WXL*, p. 13.

58 1776 m. gruodžio 12 d. sprendimas, LVIA, f. SA, b. 19595, l. 22v–24; 1777 m. rugsėjo 10 d. sprendimas, *Ibid.*, l. 85v–86.

59 1780 m. rugsėjo 23 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19595, l. 168v–170v; 1785 m. rugsėjo 15 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19559, l. 13v–15; 1791 m. vasario 17 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19562, l. 48v–51v.

60 TLS ši veiką vadinama *gwaltowne wybićie z spokojnego dzierżenia*, vėliau įstatymuose ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teismų praktikoje vartotas polonizuotas lotyniškas terminas *expulsya*.

61 *VL*, t. VI, p. 33.

62 *Ibid.*, t. VII, p. 174–175.

įstatymu, 6 savaičių kalėjimo bausmę skirdavo asmenims, nuteistiems už smurtinį valdų atėmimą⁶³ ir neįrodžiusiems tokio kaltinimo⁶⁴.

Ankstyvųjų Naujųjų laikų Europos visuomenėms buvo būdingas aukštas smurto lygis⁶⁵. Nieko keisto, jog kaltinimų įvairiais sumušimais gausu ir analizuojamo laikotarpio Kauno pilies teismo knygose. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisėje daugiau dėmesio susilaukė ne pats veiksma, bet jo pasekmės: buvo numatytos sankcijos už tam tikrus kūno sužeidimus – suluošinimą ir žaizdų padarymą. Skirdamas bausmes už sumušimus Kauno pilies teismas bene dažniausiai rėmėsi TLS XI skyriaus 27 straipsniu ir skirdavo 6 savaičių kalėjimą⁶⁶. Pastarajame straipsnyje tokia sankcija (kartu su atlygiu) buvo numatyta už sužalojimus, padarytus kovai skirtu ginklu⁶⁷. Ten pat pažymėta, jog už bajoro mušimą lazda, basliu, pagaliu, botagu, rykšte ir kitokių jo luomą įžeidžiančių įrankių turi būti skiriama 12 savaičių kalėjimo žemutiniame bokšte bausmė. Vis dėlto net ir tais atvejais, kai bajoras buvo mušamas rimbū ar lazda, Kauno pilies teismas buvo linkęs skirti būtent 6 savaičių kalėjimo bausmę⁶⁸.

Bajoro garbę gynė ne vienas TLS straipsnis – jame buvo apibrėžtos įvairios galinčios pasitaikyti situacijos: bajoro įžeidimas „aštriais ir kandžiais žodžiais“ mieste, kuriame būtų apsistojęs valdovas (I skyriaus 9 straipsnis), pareigas atliekančių teismo pareigūnų žodinis įžeidimas (I skyriaus 14 straipsnis; IV skyriaus 7 straipsnis), užuomina bajorui apie nebajorišką jo kilmę ir kitus garbę žeidžiančius dalykus (III skyriaus 27 straipsnis). Už tai buvo numatyta 6 savaičių kalėjimo bausmė, ji taip pat buvo skiriama ir Kaune⁶⁹. Vis dėlto bene visais jos skyrimo atvejais teismas pasirėmė ne TLS, bet 1764 m. įstatymu, kuris apibrėžė seimelių ir kitokių susirinkimų saugumą, bei už žodinius įžeidinėjimus numatė šešių savaičių kalėjimą⁷⁰.

63 1769 m. gruodžio 20 d. sprendimas, LVIA, f. SA, b. 19594, l. 142v–166; 1777 m. rugsėjo 9 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19595, l. 83v–85; 1778 m. gruodžio 14 d. sprendimas, *Ibid.*, l. 128–128v; 1781 m. kovo 27 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19624, l. 28v–29v; 1782 m. kovo 20 d. sprendimas, *Ibid.*, l. 81v–85v.

64 1777 m. gegužės 14 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19595, l. 71–77; 1778 m. rugsėjo 4 d. sprendimas, *Ibid.*, l. 105–107.

65 Plačiau žr. Gerd Schwerhoff, *Gewaltkriminalität im Wandel (14.–18. Jahrhundert): Ergebnisse und Perspektiven der Forschung*, in: *Schweizerische Gesellschaft für Wirtschafts- und Sozialgeschichte*, 2006, Nr. 21, p. 55–72.

66 1766 m. gruodžio 16 d. sprendimas, LVIA, f. SA, b. 19594, l. 9–30; 1767 m. kovo 9 d. sprendimas, *Ibid.*, l. 49v–60; 1769 m. rugsėjo 13 d. sprendimas, *Ibid.*, l. 131–133v; 1774 m. rugsėjo 24 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19600, l. 75v–83; 1779 m. gegužės 19 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19595, l. 142v–145.

67 *Statut WXL*, p. 339 (*O Głównychznach, o ochromieniu członków i o nawiązkach szlacheckich*).

68 1766 m. rugpjūčio 26 d. sprendimas, LVIA, f. SA, b. 19594, l. 1–8v; 1774 m. gegužės 26 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19600, l. 47v–50; 1775 m. gegužės 6 d. sprendimas, *Ibid.*, l. 108v–111; 1790 m. gegužės 11 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19562, l. 41v–43v.

69 1767 m. kovo 9 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19594, l. 49v–60; 1774 m. gegužės 26 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19600, l. 47v–50; 1774 m. gruodžio 10 d. sprendimas, *Ibid.*, l. 87v–98; 1774 m. gruodžio 17 d. sprendimas, *Ibid.*, l. 103–108; 1783 m. gegužės 20 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19624, l. 195–196.

70 *VL*, t. VII, p. 171–172. Su įžeidinėjimais susirinkimų metu buvo susiję tik keli atvejai: 1777 m. kovo 22 d. sprendimas, LVIA, f. SA, b. 19595, l. 54v–5; 1778 m. kovo 24 d. sprendimas, *Ibid.*, l. 102v–103v.

Kiti 6 savaičių bausmės taikymo atvejai buvo pavieniai. Ji buvo skiriama įstatymo numatytais⁷¹ ir nenumatytais atvejais⁷².

Palyginti dažnai buvo skiriama ir 12 savaičių kalėjimo bausmė, bet jos taikymo sritis buvo siaura. Daugeliu atvejų teismas rėmėsi TLS XI skyriaus 1 ir 2 straipsniais, kurie minėtą sankciją numatė už bajoro namo ir valdos užpuolimą (tais atvejais, kai būtų apsieita be nusikaltimų gyvybei ir sveikatai)⁷³, ir tik vienu atveju XI skyriaus 3 straipsniu, kuriame buvo kalbama apie užpuolimą bažnyčioje⁷⁴.

Kalėjimo bokšte bausmės nekilmingiesiems buvo skirtos tik pavieniais atvejais, o visi tokie sprendimai datuojami 1790–1791 m. Tai būdavo 3 arba 6 savaičių laisvės atėmimas, kuris turėjo būti atliekamas Kauno rotušės kalėjime⁷⁵.

Į klausimą, ar skirtos bokšto bausmės buvo atliekamos, sunku atsakyti viena-reikšmiškai. Atrodo, jog dažniausiai kalėjimo aukštutiniame bokšte bausmės buvo „dovanojamos“, t. y. ieškovai nereikalavo jų vykdyti (išliko labai mažai žinučių apie tokių bausmių atlikimą). Taip atsitikdavo dėl kelių priežasčių. Susidaro įspūdis, jog teisėjai teisėje numatytas kalėjimo bokšte bausmes skirdavo laikydamiesi įstatymų raidės, bet, kita vertus, patys tarpininkavo, siekdami, kad jos nebūtų vykdomos. Antai Juozapas Piskorskis (*Józef Piskorski*) skundė Kazimierą Eimontą (*Kazimierz Eymont*), esą šis nesilaikė Kauno seniūnui duoto žodžio nereikalauti atlikti Piskorskiui skirtą 12 savaičių kalėjimo aukštutiniame bokšte bausmę, kurią M. Pacas ir skyrė⁷⁶. Atrodo, jog bajorų visuomenėje dovanoti kalėjimo bokšte

71 Pvz., tokia bausmė buvo taikoma už netinkamos bylos įrašymą į įkaltintų asmenų bylų registrą, 1790 m. kovo 3 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19559, l. 184v–189v; 1791 m. kovo 18 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19562, l. 51v–56.

72 Pvz., 6 savaičių kalėjimo bausmė 1774 m. rugsėjo 10 d. sprendimu buvo skirta Florijonui Kontautui (*Floryan Kontowt*) už provokavimą dvikovai (*Ibid.*, b. 19600, l. 50v–66), 1781 m. kovo 8 d. Gardino medžiokliui Pranciškui Siručiai (*Franciszek Siruč*) ir Jokūbui Gonseckiui (*Jakub Gąsecki*) už „teisės nepaisymą“ (savavališką padegimu įtartų žydų kalinimą ir kankinimą), *Ibid.*, b. 19624, l. 7v–9.

73 1766 m. gruodžio 16 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19594, l. 9–30; 1774 m. rugsėjo 10 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19600, l. 50v–66; 1774 m. gruodžio 10 d. sprendimas, *Ibid.*, l. 87v–98; 1778 m. kovo 18 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19595, l. 99v–101; 1778 m. gruodžio 16 d. sprendimas, *Ibid.*, l. 132v–134; 1780 m. rugsėjo 15 d. sprendimas, *Ibid.*, l. 160v–164; 1780 m. gruodžio 9 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19624, l. 1–4v; 1783 m. lapkričio 10 d. sprendimas, *Ibid.*, l. 213v–215v.

74 12 savaičių bausmė buvo skirta Tomui Mineikai, kuris per 1767 m. Kalėdas Stakliškių bažnyčioje užpuolė ir pastūmė Joną Tiškevičių (*Jan Tyszkiewicz*), 1769 m. gruodžio 20 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19594, l. 142v–166.

75 1790 m. kovo 11 d. sprendimu karčemos Aleksote laikytojas Baltramiejus Dvožanovskis (*Barłomiej Dworzanowski*) 3 savaičių kalėjimo bausme buvo nubaustas už Kauno pašto sekretoriaus Adolfo Eseno (*Adolf Essen*) žmonos išplūdimą „nepadoriais žodžiais“ (*Ibid.*, b. 19562, l. 3v–5v); 1791 m. kovo 18 d. sprendimu Vandžio galos karčemos laikytojui Velvui Abramovičiui (*Welw Abramowicz*) už vagystę įtarto Petro Rafanovičiaus (*Piotr Rafanowicz*) ir jo žmonos mušimą skirtos atitinkamai 3 ir 6 savaičių kalėjimo bausmės (*Ibid.*, b. 19562, l. 51v–56); 1791 m. gegužės 17 d. sprendimu 6 savaičių kalėjimo bausmės buvo skirtos trimis žydams už sprendimo nevykdymą (*Ibid.*, b. 19562, l. 114v–119).

76 1788 m. gegužės 16 d. skundas, *Ibid.*, b. 13745, l. 89. Piskorskis išties 1788 m. gegužės 1 d. atvyko atlikti kalėjimo aukštutiniame bokšte bausmės, bet išbuvęs vos dvi savaites išvyko savais

bausmes buvo ne tik gero tono ženklas, bet ir tam tikra prasme moralinė pareiga. Antai 1790 m. kovo 20 d. A. Esenas buvo skundžiamas esą užpuolė rotušėje kalėjimo bausmę atliekantį B. Dvožanovskį, norėdamas šį įgrūsti į kalėjimą, skirtą kriminaliniams nusikaltėliams, jį apstumdė ir sukruvino⁷⁷. Atsakomajame skunde A. Esenas teigė, jog viskas buvo išgalvota, prie B. Dvožanovskio jis net nebuvo priartinęs, o grindys buvusios išteptos galvijų krauju. O dėl melagingo kaltinimo jis esą nebemato priežasčių, kodėl turėtų B. Dvožanovskį atleisti nuo bausmės⁷⁸. Taip pat pasitaiko žinučių apie tai, jog nuteistasis pats arba per savo draugus (kartais jau pradėjęs atlikti bausmę) kreipdavosi į savo procesinį priešininką prašydamas atleisti nuo kalėjimo bausmės ir savo tikslą pasiekdavo⁷⁹.

Skirdamas kalėjimo bokšte bausmę Kauno pilies teismas nurodydavo ją atlikti Kauno „pilyje arba papilyje“. Nežinia, ar laisvės atėmimo bausmė tuo metu buvo atliekama Kauno pilyje ar jos bokšte⁸⁰, bet ji tikrai būdavo atliekama papilyje, kurio ribos amžininkams, matyt, buvo gerai žinomos. 1772 m. gegužės 4 d. Trakų pilies teismo teisėjas Leonas Radoševskis (*Leon Radoszewski*) skundė Stakliškių seniūną Juozapą Boufalą (*Józef Boufalt*), kuris, remiantis Asesorių teismo sprendimu, turėjo atlikti 6 savaičių kalėjimo Kauno pilyje bausmę, bet savo patogumui pasirinko bausmę atlikti papilyje buvusiose patalpose, „ten, kur anksčiau gyveno žydai“⁸¹. 1785 m. lapkričio 7 d. Lomžos taurininkas Stanislovas Modzelevskis (*Stanisław Modzelewski*) skundė Upytės išdininką Joną Truskovskį (*Jan Truskowski*), esą šis jam skirtą 6 savaičių kalėjimo bausmę ėmėsi atlikti apsistojęs „ne pilyje ir ne papilyje“, bet „prie bernardinų bokšto, t. y. maloningųjų bernardinų vienuolyne, prie pat Kauno miesto turgaus“⁸². Kaip 1788 m. teigė Kazimieras Eimontas, Juozapas Piskorskis atvyko atlikti bausmę, bet jos vykdymo metu vis balansuodavo ties papilio riba (matyt, vaikščiodamas)⁸³.

Kalėjimo žemutiniame bokšte bausmė buvo skiriama palyginti retai. Įstatymai numatė, jog jos trukmė gali svyruoti nuo 6 savaičių iki metų ir šešių savaičių. Kauno pilies teismas skirdavo 12 arba 24 savaičių bei pastarajam terminui artimą pusės metų kalėjimo žemutiniame bokšte bausmę. Dažniausiai jis taikydavo būtent 12 savaičių terminą remdamasis vos keliais TLS straipsniais. Tai buvo normos,

reikalais, pareiškęs, jog kalėdamas sunkiai susirgo ir turi gydytis (*Ibid.*). Jo priešininkas teigė, jog Piskorskis namo išėjo būdamas sveikas (*Ibid.*, l. 92–92v).

77 *Ibid.*, b. 13747, l. 30v.

78 *Ibid.*, l. 31.

79 *Ibid.*, b. 13742, l. 69v–71.

80 Kauno pilies teismo einamųjų reikalų protokolų knygose randame informaciją, kad 1786 m. sausio 2 d. Jonas Piaseckis (*Jan Piasecki*) atvyko į Kauno pilį atlikti bausmės, tačiau pernakojęs vos vieną naktį išvyko savo reikalais (*Ibid.*, l. 88, 91v–92). Pats J. Piaseckis 1786 m. sausio 3 d. į Kauno žemės teismo knygas pateikė įrašyti skundą, nukreiptą prieš Kauno seniūną M. Pacą ir visus pilies teritorijoje gyvenusius žydus. Jis teigė atvykęs atlikti kalėjimo bausmę, tačiau jam neleista apsigyventi patalpose, liepta gyventi „aikštėje, be stogo šaltu žiemos metu“.

81 *Ibid.*, b. 13734, l. 109–109v.

82 *Ibid.*, b. 13742, l. 69v–71.

83 *Ibid.*, b. 13745, l. 92–92v.

kurios numatė būtent minėtą atsakomybę už tokias veikas: žaizdų ant veido padarymas ir bajoro mušimas lazda, basliu, pagaliu, botagu, rykšte⁸⁴ (XI skyriaus 27 straipsnis), neteisėtas bajoro laisvės suvaržymas, jo įkalinimas privačiame kalėjime⁸⁵ (XI skyriaus 28 straipsnis). Tik vienu atveju tokia bausmė buvo skirta pasirėmus 1764 m. įstatymu, kuris apibrėžė atsakomybę už seimelio metu sukeltus neramumus, smurtavimą, kardo ištraukimą ir provokavimą dvikovai⁸⁶.

24 savaičių bausmė buvo skirta Matui Jurevičiui (*Mateusz Jurewicz*) už Elenos Kudrevičienės (*Helena Kudrewiczowa*) sumušimą kelyje⁸⁷. Bet tokia bausmė šiuo atveju rėmėsi TLS XI skyriaus 27 straipsnyje užfiksuota nuostata, jog už nusikaltimus prieš moterį skiriama dvigubo dydžio bausmė ir bauda⁸⁸. Tuo tarpu pusės metų kalėjimo žemutiniame bokšte bausmės paprastai buvo skirtos asmenims, kurie nesugebėjo įrodyti baudžiamojo pobūdžio kaltinimo⁸⁹. Vienoje byloje tokios bausmės buvo skirtos net dvylikai asmenų – Kauno žemės teismo teisėjenei Elžbietai Meištavičienei (*Elżbieta Meysztowiczowa*), jos sūnui ir dešimčiai pagalbininkų, kurie, ieškodami pabėgusių valstiečių, svetimoje Betygalos valdoje nušovė vietos valstietį (greičiausiai šiuo atveju teismas rėmėsi TLS XI skyriaus 2 straipsniu, kuris numatė 24 savaičių kalėjimo žemutiniame bokšte bausmę už bajoro valdos užpuolimą bei tuo metu įvykdytą asmens sužeidimą)⁹⁰.

84 1766 m. gruodžio 16 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19594, l. 9–30; 1774 m. rugsėjo 10 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19600, l. 50v–66; 1779 m. gegužės 19 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19595, l. 142v–145; 1781 m. kovo 15 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19624, l. 9–16v; 1784 m. kovo 26 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19621, l. 25v–27; 1786 m. kovo 13 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19559, l. 38v–41.

85 1766 m. gruodžio 16 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19594, l. 9–30; 1778 m. gruodžio 16 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19595, l. 132v–134. 1784 m. gruodžio 4 d. sprendimu už neteisėtą bajoro Jono Montauto (*Jan Montout*) sulaikymą tokia bausmė buvo skirta net septyniems asmenims. Po to, kai griovyje su šautinėmis žaizdomis galvoje buvo rastas Benediktas Montautas (*Benedykt Montout*), kaimynai pasitarę suėmė jo jaunesnį brolių, surišo, pasodino į kaladę ir atgabeno į Kauną. Bausmės teismas skyrė nutaręs nesant aiškių Jono Montauto kaltę pagrindžiančių įrodymų (*Ibid.*, b. 19621, l. 98–103). Pasitaikė atvejų, kai už neteisėtą bajoro įkalinimą teismas skyrė 12 savaičių kalėjimo aukštutiniame bokšte bausmę (*Ibid.*, b. 19600, l. 16–37). Tikėtina, jog 1774 m. gegužės 13 d. sprendimą nulėmė nuteistojo asmenybė, bausmė buvo skirta valdovo šambelionui Ignotui Pilsudskui (*Ignacy Pilsudski*), kuris buvo Telsių žemės teismo raštininko Liudviko Pilsudskio (*Ludwik Pilsudski*) sūnus.

86 VL, t. VII, p. 172. 1782 m. kovo 2 d. sprendimu bausmė buvo skirta Ignotui Christovskui (*Ignacy Chrystowski*), kuris 1780 m. reliacinių seimelių metu užpuolė Antaną Kulvietį (*Antoni Kulwiec*), LVIA, f. SA, b. 19624, l. 68v–70.

87 1778 m. rugsėjo 29 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19595, l. 118v–120v.

88 Šios nuostatos Kauno pilies teismas paprastai laikėsi ir kitose bylose (pvz., 1774 m. rugsėjo 24 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19600, l. 75v–83), tačiau pasitaikė atvejų, kai dviguba buvo tik bauda, o kalėjimo bausmė paprasta (1766 m. gruodžio 16 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19594, l. 9–30).

89 1781 m. kovo 15 d. sprendimu tokia bausmė teko septyniems asmenims, kurie teigė Dominyką Pileckį buvus kaltu dėl Jono Honesto (*Jan Honesty*) mirties (*Ibid.*, b. 19624, l. 9–16v), o 1784 m. gruodžio 4 d. sprendimu ja buvo nubausti Ignotas, Pranciškus ir Antanas Montautai (*Ignacy, Franciszek i Antoni Montowtowie*), kurie nesėkmingai įrodinėjo, kad Jonas Montautas nužudė savo brolių Benediktą, *Ibid.*, b. 19621, l. 98–103.

90 1775 m. gegužės 19 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19600, l. 113–133.

Informacijos apie kalėjimo aukštutiniame bokšte bausmės atlikimą Kauno pilies teismo knygoje yra nedaug. Dar mažiau jos yra apie kalėjimą žemutiniame bokšte. Matyt, jos taip pat nebuvo vykdomos, ir galiojo tas pats principas – susitarti su savo priešininku, nors įstatymai (TLS IV skyriaus 32 straipsnis) kalėjimo žemutiniame bokšte bausmę dovanoti ir draudė (šito buvo nepaisoma). Atrodo, jog analizuojamu metu Kaune tokiai bausmei atlikti tinkamo bokšto nebuvo⁹¹.

Kalėjimo bausmė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisėje neegzistavo, atitinkamai nebuvo ir jai atlikti skirtų pastatų. Kalėjimo iki gyvos galvos bausmė pirmą kartą Abiejų Tautų Respublikos įstatymuose atsirado tik 1791 m., tuomet ją leista taikyti už nedetalizuotus nusikaltimus prieš tautą ir valstybės išdavystę⁹². Tuo metu Europoje kalėjimo bausmė buvo gana paplitusi. Net ir kaimyninėje Lenkijoje XVIII a. veikė pataisos namai Varšuvoje, Krokuvėje, Gdanske ir Torunėje (tiesa, nors jie ir atliko kalinimo funkciją, tačiau pagrindinė jų paskirtis buvo izoliuoti nuo visuomenės nepageidaujamais laikomus žmones), taip pat du didesni kalėjimai įkurti tvirtovėse Čenstakavoje ir Podolės Kamenece (čia buvo nuolatinė kariuomenės įgula, turėjusi atremti turkų ir totorių puldinėjimus)⁹³. Paskutiniojo kalėjimo požemiuose, vadinamuose „Indijomis“, kalėjo apie 200 asmenų, kurie buvo sukaustyti grandinėmis, verčiami dirbti sunkius fizinius darbus ir prastai maitinami⁹⁴. Postūmį taikyti kalėjimo bausmes Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje davė 1782 m. sausio 11 d. Nuolatinės tarybos universalas, nurodęs visus kalinius, kuriems buvo skirtos nuo kelių mėnesių iki gyvos galvos laisvės atėmimo bausmės, siųsti į Podolės Kamenece esantį kalėjimą.

Kauno pilies teismas kalėjimo bausmę taikė keturiuose sprendimuose šešių asmenų atžvilgiu. Dar tais pačiais 1782 m. ir pasirėmus minėtoju Nuolatinės tarybos nurodymu kalėjimo iki gyvos galvos bausmė buvo skirta vagiui – nežinomo luomo asmeniui Juozapui Ratomskiui (*Józef Ratomski*), pagautam, kai bandė patekti į Darsūniškio seniūno Ignoto Oginskio (*Ignacy Ogiński*) rūmus Strėvininkuose. Kaltintojas pasitelkė minėtojo J. Ratomskio Vilniaus žemės teisme atliktą apklausą, iš kurios aiškėjo, jog šis vogė įvairius daiktus (laikrodžius, pinigų, brangenybes, drabužius, indus) Vilniuje, Biržuose ir kitose vietose. Teismas vietoj tokiau atveju numatytos mirties bausmės nutarė skirti švelnesnę – kalėjimo

91 1785 m. gegužės 1 d. į Kauną atlikti Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo skirtos kalėjimo žemutiniame bokšte bausmės atvyko Honestų (*Honestowie*) šeimos nariai. Jie pareiškė negalėję įvykdyti teismo sprendimo, nes procesinis jų priešininkas neparengė kalinimo vietos. Analogiška bausmė tuo pačiu sprendimu buvo skirta ir D. Pileckiui, bet Honestai teigė negalėję pastatyti atitinkamo kalėjimo dėl savo neturto, o D. Pileckis, „turėdamas pakankamą turta, turėjo pats savo lėšomis pasirūpinti bausmės atlikimo vieta“, Adam Stankevič, *op. cit.*, p. 315.

92 Tomasz Adamczyk, Problem kary i jej rodzaje w ustawach sejmowych w Polsce XVIII wieku, in: *Z dziejów prawa*, 2005, t. 6, p. 66.

93 Justyna Bieda, Cele i organizacja zakładów karnych w I Rzeczypospolitej, in: *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Historica*, 2015, Nr. 94, p. 81–85.

94 Witold Maisel, *op. cit.*, p. 144.

iki gyvos galvos bausmę, atliekamą Podolės Kamenecė (sprendime pažymėta, jog kalinys jokio turto neturi, tad turės išsilaikyti iš savo darbo)⁹⁵. Ten pat atliekama kalėjimo iki gyvos galvos bausmė buvo skirta ir bajorui Mykolui Jachimovičiui, veikusiam vagių gaujoje. Jis buvo pripažintas kaltu dėl daugelio vagystės epizodų, nutarta, jog jis yra „darantis nuostolius kaimynams, o piliečiams – pavojingas“⁹⁶. Paskutinį kartą tokia bausmė buvo skirta tariamo mergaičių iš Virbalio žudiko motinai Henai Zelmanovičienei. Ji buvo pripažinta kalta dėl to, jog įvairiais būdais prisidėjo įviliodama mergaites į savo namus (vaišino jas riestainiais). Įdomu tai, jog bausmę ji turėjo atlikti „instituciniame kalėjime“ Vilniuje, nors jokio viešo kalėjimo, kuriame būtų galima atlikti skirtą bausmę, čia nebuvo (klausimas išsprendė savaiame, nes Lietuvos Vyriausiasis Tribunolas moterį visiškai išteisino).

Tik vos keliais atvejais Kauno pilies teismas skyrė terminuotas kalėjimo bausmes. Anksčiau minėtos bajorų vagių gaujos nariui Petruui Visockiui buvo skirta terminuota trejų metų kalėjimo bausmė⁹⁷. Dešimties metų laisvės atėmimo bausmė atliekama Podolės Kameneco „arba kitame viešame kalėjime“ 1785 m. buvo skirta Rumšiškių seniūnijoje gyvenusiems valstiečiams Motiejui ir Baltramiejui Poderiams (*Maciej i Bartłomiej Poderysowie*), nuteistiems už valstiečio Simono Dubovskio (*Szymon Dubowski*) nužudymą Vilijampolėje (nusikaltimas įvyko per konfliktą karčemoje)⁹⁸. Minėti pavyzdžiai atskleidžia, jog kai kuriais atvejais vietoj įstatyme numatytos mirties bausmės Kauno pilies teismas nutarė skirti švelnesnę, nors įstatymuose ir nenumatytą, terminuoto arba neterminuoto kalėjimo bausmę.

Kitos bausmės

Kitos Kauno pilies teisme skiriamos viešosios bausmės buvo epizodinės. Lietuvos teisėje buvo žinoma galimybė šalinti iš užimamų pareigų ir galimybė uždrausti verstis profesine veikla⁹⁹. Kauno pilies teisme analizuojamu metu pavyko aptikti tik vieną tokio pobūdžio sprendimą. 1782 m. rugsėjo 19 d. advokatas D. Pileckis teisėjų akivaizdoje atėmė 3 raudonus auksinus iš savo kolegos Norberto Podoleckio (*Norbert Podolecki*) ir pastarąjį dar išbarė „įžeidžiais žodžiais“. Už tai teismas 1783 m. kovo 27 d. sprendimu jam skyrė 12 savaičių kalėjimo aukštutiniame bokšte bausmę (šešias savaites už pinigų atėmimą ir tiek pat už barimą)¹⁰⁰. Tokia gana griežta bausmė advokatą supykė, nes kitą dieną jis kelis kartus įžeidė vieną iš sprendimą priėmusių teisėjų – Ignotą Svinarskį (*Ignacy Świnarski*). Atsakydamas į kaltinimą dėl teisėjo įžeidimo D. Pileckis geranoriškai sutiko, kad teismas

95 1782 m. gruodžio 14 d. sprendimas, LVIA, f. SA, b. 19624, l. 129v–130.

96 1788 m. kovo 6 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19559, l. 104v–115.

97 1788 m. kovo 6 d. sprendimas, *Ibid.*, l. 104v–115.

98 1785 m. gegužės 9 d. sprendimas, *Ibid.*, b. 19621, l. 152–155.

99 Plačiau žr. Adam Stankevič, *op. cit.*, p. 384–410.

100 LVIA, f. SA, b. 19624, l. 161–162.

jam skirtų 6 savaitių kalėjimo bausmę, bet teisėjai pasitarę nutarė kaltinamajam uždrausti verstis advokato praktika¹⁰¹.

TLS XIV skyriaus 33 straipsnis numatė pasileidusių moterų baudimą nupjaunant joms „nosį, ausis, lūpas“ ir jų išvarymą iš miesto. Vis dėlto išvarymo bausmė buvo geriau žinoma miesto teisėje: kai kuriuose Lenkijos miestuose ji taikyta gana dažnai kaip papildoma bausmė, dažniausiai už svetimoteriavimą, klastojimą, o ypač už vagystes¹⁰². Kauno pilies teisme analizuojamu metu ji buvo skirta vos kelis kartus, visais atvejais vagims. 1788 m. kovo 6 d. sprendimu minėtos bajorų vagių gaujos nariui P. Visockiui buvo skirta trejų metų kalėjimo Podolės Kamenece bausmė, kurią atlikus jam buvo uždrausta grįžti ne tik į Kauno pavietą, bet ir apskritai į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę¹⁰³. O 1789 m. gegužės 13 d. sprendimu iš Kauno buvo liepta išvykti trims žydams, kurie mėgino apvogti Kauno mokyklų prorektorijų kunigą Šistovskį (prieš tai jie turėjo būti išplakti)¹⁰⁴. Deja, nieko nežinome apie šios bausmės įvykdymo būdą (t. y. ar buvo nurodyta išvykti patiems, ar jie buvo išvesti iškilmingų eitynių su deglais metu)¹⁰⁵.

Apibendrinimas

Taigi, Kauno pilies teismas XVIII a. antrojoje pusėje taikė mirties, kūno, laisvės atėmimo, pašalinimo iš pareigų ir išvarymo iš miesto bausmes. Mirties nuosprendžius išgirdavo asmenys, teisiami už nužudymus, plėšimus ir vagystes. Tiesa, teismas netaikė kvalifikuotų mirties bausmės būdų, žudikams skirdavo nukirsdinimą, o vagims ir plėšikams – pakorimą (pirmuoju atveju egzekucijos vyko Kauno miesto turgaus aikštėje, antruoju – už miesto arba jo pakraštyje – kartuvės stovėjo „ant kalno“). Iš kūno bausmių naudota tik plakimas (kaip pagrindinė ir papildoma bausmė) ir paženklinimas (kaip papildoma bausmė vagims). Turimi duomenys rodo plakimo bausmės taikymą už nusikaltimus gyvybei, sveikatai ir turtui, ir tik nekilmingųjų atžvilgiu. Skirtų sudavimų skaičius svyravo nuo 50 iki 400, o dažniausiai siekė 100 kirčių rykšte (bausmė turėjo būti vykdoma Kauno miesto turgaus aikštėje prie gėdos stulpo).

101 1783 m. kovo 28 d. sprendimas, *Ibid.*, l. 163v–164. Lietuvos Vyriausiasis Tribunolas ne tik panaikino šį sprendimą, bet ir priteisė D. Pileckiui iš teisėjų 600 auksinų kaip kompensaciją už prarastas darbo pajamas, Adam Stankevič, *op. cit.*, p. 408.

102 Marian Mikołajczyk, *op. cit.*, p. 247–255.

103 LVIA, f. SA, b. 19559, l. 104v–115. Toks sprendimas buvo grindžiamas siekiu apsaugoti „piliečių saugumą“, nes P. Visockis daug kam viešai grasino. Spręsdamas šią bylą, Kauno seniūnas galėjo būti neobjektyvus: Visockis ir jo sūnus buvo pavogę į seimelį vykusio M. Paco kepurę, žr. Antano Jachimovičiaus apklausa, *Ibid.*, b. 13741, l. 121v–132v.

104 *Ibid.*, b. 19559, l. 169–173v.

105 Marian Mikołajczyk, *op. cit.*, p. 252–253. 1789 m. balandžio 16 d. į Kauno pilies teismo einamųjų reikalų protokolų knygas buvo įrašytas viešojo kaltintojo pareiškimas, kad teismo nurodymu Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės husarų brigados sargyboje už pinigų klastojimą buvo kalinami du maskėnai. Tačiau paaiškėjus, jog jie serga užkrečiamomis ligomis, jie kaltintojo buvo iš to kalėjimo išleisti ir „išvaryti iš miesto“, LVIA, f. SA, b. 13745, l. 126.

Analizuojamu laikotarpiu pagrindinės laisvės atėmimo bausmės funkciją ir toliau atliko vadinamasis bokšto (aukštutinio ir žemutinio) kalėjimas. Kalėjimo aukštutiniame bokšte bausmių kataloge vyravo palyginti neilgos 3, 6 ir 12 savaičių trukmės bausmės, dažniausiai skiriamos už smurtinius veiksmus (sudavimą į veidą, jėga įvykdytą nekilnojamojo turto atėmimą, sužalojimus, padarytus kovai skirtu ginklu, bajoro namo ir valdos užpuolimą), bet ne tik (už teismo sprendimo nevykdymą, bajoro garbės įžeidimą). Kalėjimo žemutiniame bokšte bausmė buvo taikoma rečiau (už bajoro mušimą ne kovai skirtu ginklu, neteisėtą laisvės suvaržymą, neįrodytą baudžiamojo pobūdžio kaltinimą), bet skiriami kalinimo terminai buvo ilgesni: 12, 24 savaičių arba pusės metų trukmės. Atrodo, jog dažniausiai kalėjimo aukštutiniame ir žemutiniame bokšte bausmės nebuvo atliekamos bylininkams pasiekus atitinkamą susitarimą. Tais atvejais, kai kalėjimo aukštutiniame bokšte bausmė būdavo atliekama, nuteistieji apsidodavo pilies teritorijoje buvusiose patalpose, o ne bokšte. Greičiausiai dėl plintančių Apšvietos epochos idėjų ir Nuolatinės tarybos universalų kai kuriais atvejais (bylose dėl vagysčių, plėšimo ir nužudymo), pradedant 1782 m., vietoj įprastai tokiais atvejais numatytos mirties bausmės Kauno pilies teismas pradėjo skirti kalėjimo (terminuoto arba neterminuoto) bausmes. Kitos šiame teisme XVIII a. antroje pusėje taikytos bausmės buvo epizodinės: užfiksuotas vienas uždraudimo verstis advokato praktika ir keli vagių išvairymo iš miesto atvejai.

Publikuoti šaltiniai ir literatūra

- Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego (1697–1794)*. Spis, red. Andrzej Rachuba, oprac. Andrzej Rachuba, Przemysław P. Romaniuk, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2004.
- Statut Wielkiego Księstwa Litewskiego*, Wilno: w drukarni JKM Akademickiej, 1744.
- Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. II: *Województwo trockie, XIV–XVIII wiek*, red. Andrzej Rachuba, oprac. Henryk Lulewicz, Andrzej Rachuba, Przemysław P. Romaniuk, Andrzej Haratym, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2009.
- Volumina Legum*, t. VI, VII, Petersburg: nakładem i drukiem Jozefata Ohryzki, 1860.
- Volumina Legum*, t. IX, Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności, 1889.
- Adamczyk Tomasz, Kary cielesne w Polsce XVIII wieku, in: *Między I a III Rzeczpospolitą. Kształtowanie europejskiej kultury prawnej. Prace ofiarowane prof. zw. dr. hab. Adamowi Lityńskiemu w czterdziestolecie pracy naukowej*, red. Marian Mikołajczyk, Andrzej Drogoń, Tychy Śląsk: Śląskie Wydawnictwo Naukowe, 2005, p. 23–41.
- Adamczyk Tomasz, Problem kary i jej rodzaje w ustawach sejmowych w Polsce XVIII wieku, in: *Z dziejów prawa*, 2005, t. 6, p. 59–77.
- Adamczyk Tomasz, System kar w prawie ziemskim na przykładzie orzecznictwa sądu grodu krakowskiego w XVIII wieku, in: *Culpa et poena: z dziejów prawa karnego*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2009, p. 171–182.
- Affek Mariusz, *Związki polsko-włoskie w naukach prawnych (1764–1795)*. *Z dziejów humanitaryzacji prawa karnego w Polsce*, Warszawa: IHN PAN, 1995.
- Avižonis Konstantinas, *Bajorai valstybiniam Lietuvos gyvenime Vazų laikais*, in: Avižonis Konstantinas, *Rinktiniai raštai*, t. 1, Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1975 (II leidimas).

- Bieda Justyna, Cele i organizacja zakładów karnych w I Rzeczypospolitej, in: *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Historica*, 2015, Nr. 94, p. 77–90.
- Borkowska-Bagińska Ewa, *O kulturze prawnej czasów stanisławowskich*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2009.
- Burba Domininkas, Mirties baismė bajorams, XVIII a. Vilniaus pavieto pilies teismo būtų duomenimis, in: *Miestas, dvaras, kaimas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Lenkijos Karalystėje XVI–XVIII a. Lokalinės istorijos problemos*. Mokslinių straipsnių rinkinys, sudarytoja ir mokslinė redaktorė Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2018, p. 367–393.
- Ehrenkreutz Stefan, Ustawa „O ważności zapisów“ a praktyka sądowa litewska, in: *Księga pamiątkowa ku czci Oswalda Balzera*, Lwów: Nakładem Komitetu Redakcyjnego, 1925, t. II, p. 243–254.
- Härter Karl, Strafen mit und neben der Zentralgewalt: Pluralität und Verstaatlichung des Strafens in den Frühen Neuzeit, in: *Vergeltung. Eine interdisziplinäre Betrachtung der Rechtfertigung und Regulation von Gewalt*, hg. Günther Schlee, Bertram Turner, Frankfurt / New York: Campus Verlag, 2008, p. 105–126.
- Maisel Witold, *Archeologia prawna Polski*, Warszawa–Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1982.
- Mikalauskas Antanas, *Das Strafrecht der drei litauischen Statute von 1529, 1566, 1588*, Kaunas: J. Karvelio prekybos namai, 1937.
- Mikołajczyk Marian, *Przestępstwo i kara w prawie miast Polski południowej XVI–XVIII wieku*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 1998.
- Obst Jan, Kat miasta Wilna, in: *Litwa i Ruś. Miesięcznik ilustrowany, poświęcony kulturze, dziejom, krajoznawstwu*, 1913, Nr. 1, Wilno: Drukarnia Wydawnicza Józefa Zawadzkiego, p. 12–40.
- Plaza Stanisław, *Historia prawa w Polsce na tle porównawczym*, d. I: X–XVIII w., Kraków: Księgarnia Akademicka, 1997.
- Raudeliūnas Vytautas, Mirties baismė senovės Lietuvoje, in: *Pozicija*, 1997, Nr. 2, p. 8–9.
- Schwerhoff Gerd, Gewaltkriminalität im Wandel (14.–18. Jahrhundert): Ergebnisse und Perspektiven der Forschung, in: *Schweizerische Gesellschaft für Wirtschafts- und Sozialgeschichte*, 2006, Nr. 21, p. 55–72.
- Stankevič Adam, *Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo veikla XVIII amžiaus antroje pusėje*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2018.
- Vansevičius Stasys, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybiniai-teisiniai institutai pagal 1529, 1566 ir 1588 Lietuvos Statutus*, Vilnius: Lietuvos TSR mokslų akademija, Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas, 1981.
- Vansevičius Stasys, Nusikaltimai ir bausmės Antrajame Lietuvos Statute, in: *1566 metų Antrasis Lietuvos Statutas. Respublikinės mokslinės konferencijos, skirtos Antrajo Lietuvos Statuto 425-osioms metinėms pažymėti, medžiaga*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1993, p. 44–48.
- Wiązek Paweł, Poglądy na cele kary w Rzeczypospolitej czasów stanisławowskich, *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo*, 2013, Nr. CCCXV/2, p. 33–50.
- Zakrzewski Andrzej B., O kulturze prawnej Wielkiego Księstwa Litewskiego XVI–XVIII wieku – uwagi wstępne, in: *Kultura i języki Wielkiego Księstwa Litewskiego*, red. Maria Teresa Lizisowa, Kraków: Collegium Colominum, 2005, p. 33–65.
- Zakrzewski Andrzej B., Paradoxy unifikacji prawa i ustroju Wielkiego Księstwa Litewskiego i Korony XVI–XVIII w., in: *Czasopismo Prawno-Historyczne*, 1999, t. LI, Nr. 1–2, p. 219–238.
- Zakrzewski Andrzej B., *Wielkie Księstwo Litewskie (XVI–XVIII w.). Prawo – ustroj – społeczeństwo*, Warszawa: Campidoglio, 2013.
- Zujienė Gitana, The Death Penalty in magdeburgian cities of the Grand Duchy of Lithuania in the late 16th and early–17th century, in: *Lithuanian Historical Studies*, 2014, t. 19, p. 83–110.
- Zujienė Gitana, Mirties baismė Žemaičių pilies teisme XVI–XVII a. I pusėje, in: *Lituanistica*, 2015, t. 61, Nr. 2 (100), p. 115–127.
- Zujienė Gitana, Mirties baismė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajoriškos teisės aktuose (XV–XVI a.), in: *Lietuvos istorijos metraštis*, 2015/2, 2016, p. 5–32.
- Лаппо Иван И., Гродский суд в Великом Княжестве Литовском, in: *Журнал Министерства Народного Просвещения*, 1908, Nr. 1, p. 51–113.

- Малиновский Иоанникий, *Учение о преступлении по Литовскому Статуту*, Киев: типография Императорского университета св. Владимира (В. И. Завадзкого), 1894.
- Демченко Григорий, *Наказание по Литовскому Статуту в его трех редакциях (1529, 1566 и 1588 гг.)*, Киев: типография Императорского университета св. Владимира (В. И. Завадзкого), 1894.
- Паўлоўская Ганна, «Danse macabre» у тэкстах манастырскіх хронік, in: *Гарадзенскі палімпсест 2010. Дзяржаўныя і сацыяльныя структуры XVI–XX ст.*, рэд. А. Ф. Смаленчук, Н. У. Сліж, Мінск: Выдавец Зміцер Колас, 2011, р. 121–130.
- Шаланда Аляксей, Гродскі суд Гарадзенскага павета ВКЛ у другой палове XVI–XVII ст. Частка I: Перадумовы, ход і вынікі рэформы гарадзенскага замкавага суда (1562–1572 гг.), in: *Гарадзенскі палімпсест 2010. Дзяржаўныя і сацыяльныя структуры XVI–XX ст.*, рэд. А. Ф. Смаленчук, Н. У. Сліж, Мінск: Выдавец Зміцер Колас, 2011, р. 12–44.

ADAM STANKEVIČ – istorikas, humanitarinių mokslų daktaras, Lietuvos istorijos instituto Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos skyriaus mokslo darbuotojas. Mokslinių interesų kryptis – XVI–XVIII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teismų veikla, pagalbiniai istorijos mokslai.

Elektroninis paštas stankevic.adam@gmail.com

ASSIGNMENT AND ADMINISTRATION OF PUBLIC PUNISHMENTS BY KAUNAS CASTLE COURT IN THE LATE EIGHTEENTH CENTURY

ADAM STANKEVIČ

Lithuanian Institute of History

The article deals with the issue of assignment and administration of public punishments by Kaunas Castle Court in the late eighteenth century. In the period under investigation, this court imposed capital and corporal punishments, punishments by imprisonment, removal from office and banishment from the city. Death penalty was imposed on those offenders who were accused of homicide, robbery and theft, although the court did not impose qualified methods of capital punishment. Out of corporal punishments, only flagellation (as the principal and ancillary punishment for crimes against life, health and property, never administered to the nobility) and branding (as an ancillary punishment for thieves) were inflicted. The number of imposed strokes ranged from 50 to 400, with the most common number being 100 strokes. During the analysed period, the main place of confinement continued to be the so-called Tower (Upper and Lower) Prison. The Upper Tower Prison registry was dominated by relatively short sentences of 3, 6 and 12 weeks, mostly for violent acts (slaps in the face, forfeiture of real estate, assault with a combat weapon, assault on a nobleman's house and estate). The Lower Tower Prison was used less frequently (as a punishment for beating a nobleman with a non-combat weapon, unlawful incarceration, and unproven criminal charge offence), but the sentences delivered were longer: from 12, 24 weeks to half a year. From 1782 onwards, instead of imposing the death penalty in cases like theft, robbery and homicide, the court began to give imprisonment sentences (fixed or indefinite) which were non-existent under the GDL law and thus had to be carried out in the Kamianets-Podilskyi prison.

Keywords: Kaunas Castle Court, public punishments, criminal law of the Grand Duchy of Lithuania.